

עוד שיש אומרים נשון מפלה יהי לזון מלפניך יי' א' וא' אזותינו שיקראו לפניך וזיותנו ושיקרע גזר דינו יהי לזון מלפניך יי' א' וא' אזותינו שיתרצו וזיותנו וכן כולם (א): וכתב עוד שיש מציאין רימון ואומרים עליו נרצה זכיות כרימון. והטעם שפירש רבינו טעם הקרא לבסוף הוא משום דכל איך שמש מוכיח על סימן טוב אבל הקרא אין אנו מציאין אותה אלא מפני שגדילתה צדקה היא מהרה והפעולה ההיא אינה נעשית עכשיו צפנינו לפיכך הקדים לפרש שאר מיני שמש מוכיח על הסימן הטוב:

ב כתוב בהגהות אשירי (ר"ה פ"א ס"י ה) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש מי ומטבילין את הראש בדבש. ונמרדכי דמסכת יומא (ס"י משב) כתוב שיש הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים כדי שישמענו הקדוש ברוך הוא לנוכח צדקה השנה וישמנו לראש ולא לזנב ומה שאנו אוכלין טיטני ובשר שמן ושומן דבש וכל מיני מתקה כדי שמהל השנה הנאה עלינו מתוקה ושמנה וכן כתוב בספר [ז] עורא אכלו משמנים ושמו ממתיק (ב):

א שחרית משכימין לבית הכנסת ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כדרך שאומרים בשבת. ויש מקומות שמוסיפין מזמורים מעניינו של יום כגון מלפניך משפטי יצא (תהלים יז) והרנינו לאלהים עוזנו (תהלים פא). וקורין קריאת שמע בברכותיה ומתפללין בדרך שהתפללו ערבית. ומחזיר שליח צבור התפלה בכונה ובנחת מלה הכנסת משום דלמזוה לטרוח צעודת יום טוב ועיין במה שכתבתי לקמן צמינת תרמ"ד (ס"א):

סימן תקפד

פרטי רמזי דינים החבואים בזה הסימן

[א] סדר תפלת שחרית ומפני מה אין אומרים הלל:

ב ותפלת שחרית משכימין לבית הכנסת ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כדרך שאומרים בשבת. ויש מקומות שמוסיפין מזמורים מעניינו של יום כגון מלפניך משפטי יצא (תהלים יז) והרנינו לאלהים עוזנו (תהלים פא). וקורין קריאת שמע בברכותיה ומתפללין בדרך שהתפללו ערבית. ומחזיר שליח צבור התפלה בכונה ובנחת מלה הכנסת משום דלמזוה לטרוח צעודת יום טוב ועיין במה שכתבתי לקמן צמינת תרמ"ד (ס"א):

ב כתוב בהגהות אשירי (ר"ה פ"א ס"י ה) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש מי ומטבילין את הראש בדבש. ונמרדכי דמסכת יומא (ס"י משב) כתוב שיש הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים כדי שישמענו הקדוש ברוך הוא לנוכח צדקה השנה וישמנו לראש ולא לזנב ומה שאנו אוכלין טיטני ובשר שמן ושומן דבש וכל מיני מתקה כדי שמהל השנה הנאה עלינו מתוקה ושמנה וכן כתוב בספר [ז] עורא אכלו משמנים ושמו ממתיק (ב):

תקפד פרטי רמזי דינים החבואים

החבואים בזה הסימן

[א] טעם למה נהגו לומר אבינו מלכנו: [ג] בני אדם החבושים אין מביאים ספר תורה אצלם אפילו בראש השנה ויום הכפורים: [ד] בראש השנה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר:

א שחרית משכימין לבית הכנסת וכו' [א]:

ב ומחזיר שליח צבור וכו'. אף על גב דאזהרה זו גם ככל שאר ימות השנה כדלעיל צמינת קכ"ד (קו). מכל מקום כיון שיש מקומות שמוסיפין מזמורים מעניינו של יום כגון מלפניך משפטי יצא (תהלים יז) והרנינו לאלהים עוזנו (תהלים פא). וקורין קריאת שמע בברכותיה ומתפללין בדרך שהתפללו ערבית. ומחזיר שליח צבור התפלה בכונה ובנחת מלה הכנסת משום דלמזוה לטרוח צעודת יום טוב ועיין במה שכתבתי לקמן צמינת תרמ"ד (ס"א):

דרכי משה

נפש (תהלים סט ב) עכ"ל וכן הוא במנהגים (מהר"א טירנו ר"ה עמ' ק) אלא שהוסיף שרואין דגים חיים ואפשר שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים: [בירושלמי דראש השנה ט] איתא האי מאן דמיך בריש שתא דמיך מזליה ולכן נוהרים שלא לישן בראש השנה: [ג] כתב במהרי"ל (הל' ר"ה ס"י ו-ז עמ' רעו) שצריך לברך תחלה בורא פרי העץ דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא יחמת הסעודה ומה שלוקחין תפוח כדי לרמוז על שדה תפוחים הידוע הנרמז במקרא (בראשית כו כז) ראה ריח בני כריח שדה (תענית כט:) עכ"ל מהרי"ל:

פרישה

בתחלת הסעודה תפוח וכו'. ו"ל מהרי"ל סוף דף מ"ה אין (זה) טעם זה מספיק ללא דוקא תפוח ויש ליתן טעם דרונו לשדה תפוחים: כ"ז מיני חידוש. כתב הנמרדכי מה שאנו אוכלין דבש וכל מיני מתקה כדי שמהל שנה הנאה עלינו מתוקה ושמנה וכתוב בספר עורא אכלו משמנים ושמו ממתיק: ראש כבש. כתב בהגהות אשירי שטובלין הראש בדבש מי וכן כתב מורי שיש משכין ולא הזכיר מי וק"ל:

חידושי הגהות

[ז] הוא נחמיה ח' (י) ונקרא גם כן על שם עורא [ז] (עיין נבא בתר"י י"ד: [ח]:

תקפד [א] כבר כתבנו למעלה שדרך הרב"י לתיקט צדיק הסימן דברי העור ואף אס לא יאמר עליהם דבר למען ידעו שהוא החמלת הסימן וכן הוא לקמן צמינת תקפ"א וצמינת תקפ"א [א]:

הגהות והערות

4

תקצו פרטי רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

[ג] המתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום יתענה כל ימיו השני ימים: אם צריך להתענות כל ימיו אפילו כשחל ראש השנה בשבת: אם התענה תענית חלום כיום שני של ראש השנה אם צריך להתענות כל ימיו: [ב] מי שהתנה להתענות בשני ימים טובים של ראש השנה אם צריך להתענות לעולם ואם צריך התרה: הרגיל להתענות בראש השנה ושנה רגילותו: [א] לא יאכל אדם בראש השנה כל שבוע:

סימן תקצו

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן [א] אם מתענין בראש השנה ובשבת שכונתים:

א ואובליין ושותין ושמחין ואין להתענות בו כלל א' ורב נטרונאי ז"ל כתב ביום ראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית משום דמדאורייתא הוא אבל ביום טוב שני ושבת לית בהו קושיא משום דעשרה ימים אינון משונין מכל ימות השנה לפיכך נהגו רבותינו לישב בהן בתענית בין בחול בין בשבת. וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל דבריו תמוהין שאוסר להתענות ביום טוב ראשון של ראש השנה והתיר להתענות בשבת ונראין דברי רבינו האי שכתב להתענות ביום טוב שני של ראש השנה אנו רואין שיפה הוא שלא להתענות שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה האדם שהרי תשעה באב שהוא תענית חמור לא רצו לקבוע בשבת (תענית כט): וכן כתב הר"י גיאת שאין להתענות דעשרת ימי תשובה איקרו ימי צום לא איקרו וכן יראה מהמדרש שהבאתי למעלה כי מי גוי גדול וכו' עד ואובליין ושותין ושמחין בראש השנה ואיתא הכי בירושלמי בראש השנה מתריעין ולא מתענין:

תקצו א ואובליין וכו' עד סוף הסימן. נפסקי הרא"ש סוף ראש השנה וכן המנהג ונמרדכי הארוך (סי' תשמ) הוציאו כמה תשובות שלא להתענות ודחה הראיות שמיציאם להתענות: ומ"ש הרא"ש ודבריו תמוהין וכו'. נראה צעירי ליישב דיוס טוב ראשון דראש השנה לאורייתא דכתיב צמורה (דברים טו יד) ושמתם צמחך וראש השנה איקרי חג ואמר רבי יונה הוקשו כל המועדים זה לזה (ר"ה ד: שיעור י). אבל בשבת אינו כמזב רק לשמרו ואינו נקרא חג ואינו כלול עם שאר המועדים עד שנאמר דהוקש להם ומה שאין אנו מתענין בו הוא מדרבנן לצד לפיכך בשבת שובה כיון דמשונה הוא מתענין בו ואף על פי דכתיב (ישעי נח ג) וקראת לשבת עונג ודברי קבלה כדברי תורה (ר"ה יט). מכל מקום כיון דלא כתיב ביה צפירות שמחה אינא למימר דהיינו עונג ידיה דימידי בתענית ומהו הטעם יש סוגרים לחלק בדין תענית חלום דבשבת מתענין וציוס טוב אין מתענין כמו שכתב במהרי"ל סוף הלכות יוס טוב (סי' מו עמ' קפה) אף דלא קיימא לן הכי לענין תענית חלום מכל מקום יש ללמוד ממנו לחלק נכבדא זו בין יוס טוב ראשון דראש השנה לשבת שובה וק"ל: כתב באגודה (ר"ה פ"ד סי' כה) האוכלים בראש השנה לא יאכלו כל שבעים למען לא יקלו ראשם ומהיה יראת יי' על פניהם. והרב מהר"ש לוריא כתב שקיבל מוקנו שלא אכל דגים בראש השנה כדי למעט תאוות

(ר"ה פ"ד סי' כה) אמנם האוכלים בראש השנה לא יאכלו כל שבעים למען לא יקלו ראשם ומהיה יראת יי' על פניהם (א):

ב—ג. כתב הכל בו נסיון ס"ט (ה' יוס הכפורים לד סוע"ד) נסם

לריכה הערה כמו שנאמר (עמוס ג ו) אם ימקע שופר צעיר ועם לא יחרדו מכלן כתוב בירושלמי ג' שאסור לאדם לישן בראש השנה כלאמר תס' אף צר נס' דדמין צריש שמה ועוסקים צדיניה ועוד יש לומר כי הוא מורה עללות כדכתיב (יונה א ו) מה לך נרדס וגו' עכ"ל ומהר"ם היה רגיל לישן כמו בשאר יוס טוב משבץ מלאכי כ"כ בהגהות דמהר"ש לוריא:

דרכי משה

תקצו (א) וכן הוא בכל בו (סי' סה ל):

פרישה

תקצו ואובליין ושותין ושמחין כו'. כמו נספר אגודה אמנם לא יאכלו כל היום למען לא יקלו ראשם ומהיה יראת ה' על פניהם: ואין להתענות בו. עיין דנרישה: ממדרש שהבאתי לעיל. ונמרדכי פרק קמא דראש השנה כתב נסם רב נמשון ראיות הרבה מד"מ ומדברי קבלה ומנרייתא ומתלמוד שלא להתענות בראש השנה ע"ש: מתריעין ולא כו'. עיין לעיל נסיון רפ"ח...משום דפי' מתריעין נחפלה ומתנה:

דרישה

תקצו ואין להתענות בו. כתב הגהות מיימוניות יש לנו קבלה מקדמונינו שהמתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום יתענה כל ימיו בראש השנה שני הימים וכן נהג מהר"ם דאם לאו יסתכן על ידי שהראוהו פעם אחת בראש השנה סימן רע כן כתב באגודה הטעם ובתורות הדשן כתב הטעם משום דאיכא כמה רבנות דסבירא להו דמצוה להתענות בכל ראש השנה ואם כן אפילו להני דסברי דמצוה לאכול ככהאי גוונא מודו דלית כאן דררא דביטול עונג שבת ויום טוב הואיל דמן השמים הראוהו דתעניתו חביב בשמים בראש השנה ואפילו בשבת ומטעם זה המתענה בשני משום חלום אין צריך להתענות רק בשני ולא בראשון מדלא הראוהו בראשון ע"כ וכתב דמהאי טעמא אין צריך ליתבי תענית לתעניתו ובית יוסף הביא עוד האגור וכל בו שכתבו מזה:

דרשה לראש השנה

תקעו' בחדש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא וגו', עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. הפסוקים הללו אמרן דוד ברוח הקדש על ענין ראש השנה ומצות השופר, כי תורתינו הקדושה לא דברה באלו העניינים. אלא בקוצר גדול וברמז, וזה צריך לדעת על אי זה ענין ולמה לא נתפרשו בתורה אלו העניינים, ועוד כי קבלה בידינו וביד כל ישראל שהוא יום הדין ולא נאמר בתורה אלא יום² תרועה, זכרון³ תרועה ולשון תרועה היא מלה מסופקת, שמצינו לשון תרועה בפה, כמו שכתב למה⁴ תריעי רע. את קול העם ברעה, וכן בתלמוד אמרו⁵ כשהזכירה המשנה מתריעין חד אמר בפה בענינו. וחד אמר בשופר, כי לשון תרועה כולל שניהם. ואף התרגום שמתרגם יבכא⁶ משמע בפה דכתיב⁷ בעד החלון נשקפה ותייכב.

וזה הענין כבר דברו בו הראשונים ז"ל וכתבו, כי מה שלא דברה תורה מזה היום שהוא יום הדין ההוא, בעבור שלא נתחדש זה הענין עתה, שתורתנו הקדושה לא דברה אלא במה שנתחדש במתן תורה כסוכה ולולב ומצה ואיסור חמץ ושאר העניינים, אבל יום הדין אין בו הודעת [מצות] מצוה. ועוד שהיה זה היום מזומן לדין מיום שנברא אדם הראשון כמו שהוא קבלה בידינו כי ביום הזה נדון. והתשובה⁸ נבראת קודם בריאת העולם ולא נתחדשה כזה כלל לצורך ישראל כי זה יום הדין הוא לכל האומות⁹. וכמו שאמר התנא¹⁰ כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון ואם כן אין צורך לכתבו בתורה. ועוד שלא רצה השם לגלותו ולכתבו אולי ירגישו האומות. והרמב"ם ז"ל כתב¹¹ כי בתקיעת השופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם. רוצה לומר כי השינה צריכה הערה, כמו שני¹² אס¹³ יתקע שופר בעיר וגו'. ומכאן כתבו בירושלמי¹⁴ שאסור לאדם שישן בראש השנה כדאמרין התם הך בר נש דמיך בריש שתא ועוסקין בדיניה לעיל שהוא מורה עצלה דכתיב מה¹⁵ לך נרדם. ועוד כתבו אחרים¹⁶ שיש בתקיעת שופר רמז ליום הדין שהוא מורה חרדה ואזהרה ופירסום מלוכה, אזהרה דכתיב את¹⁷ קול השופר שמע ולא נזהר, חרדה דכתיב אס¹⁸ יתקע שופר בעיר. פרסום מלכות דכתיב ויתקעו¹⁹ העם בשופרות וימליכו את שאול.

וענין²⁰ חדוש מלוכה שבו נברא העולם ומלך על עולמו שהלכה כר' אליעזר, ולכן תקנו²¹ בתקיעתא דבי רב זה היום תחלת מעשיך. ואע"פ שרבינו תם ז"ל²² פסק כר' יהושע ופירש זה היום תחלת דין מעשיך, כל הפוסקים²³ פסקו

1. תהלים פא ד ו.
2. במדבר כט א.
3. ויקרא כג כד.
4. מיכה ד ט.
5. תענית יד א.
6. ויקרא שם. במדבר שם.
7. שופטים ה כח.
8. בראשית רבה א ד.
9. עיי פסחים נד א.
10. ראש השנה טז א.
11. בהלכות תשובה פ"ג ה"ד.
12. עמוס ג ו.
13. בירושלמי שלפנינו ליתא ועיי רמ"א או"ח סי' תקפג ב.
14. יונה א ו.
15. עיי באבודרהם בשם רבי סעדיה גאון בטעמי התקיעות עמ' רסט רע.
16. יחזקאל לג ה.
17. עמוס שם.
18. [וצ"ע דלא נזכר בקרא שמואל"א יא, יז שופרות].
19. עיי ראש השנה יב א. וכו' א.
20. עיי ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.
21. בתוס' ראש השנה כז א. ד"ה כמאן מצלינן.
22. רמב"ם פ"ז

ספר דרשות ל' אגן שו"ע
 אר"י יהושע אגן שו"ע (המייז הוטליא)
 א"י הויג זאק מצ"ע
 הוצאת מכון חק ש"א

6

לו האלהים תחת השמש: ^{טז} כִּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לְבִי לְדַעַת חֲכָמָה
 וְלִרְאוֹת אֶת־הַעֲנִי אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שָׁנָה
 בְּעֵינָיו אֵינְנִי רֹאֶה: ^{יז} וְרֵאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל
 הָאָדָם לְמַצּוֹא אֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת־הַשָּׁמַשׁ בְּשֵׁל אֲשֶׁר
 יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמֶר הַחֲכָם לְדַעַת לֹא
 יוּכַל לְמַצּוֹא:

ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לְבִי וְלָבוֹר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הִצְדִּיקִים

רש"י

(טז) כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו (בראשית לו כג) כאשר בא יוסף (בראשית מג ג) כאשר כלו לאכול וגומר חף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגומר אז וראיתי כל מעשה האלהים: שנה בעיניו איננו רואה. הרשע השטוף אחר המנון והעריות: (יז) וראיתי את כל מעשה האלהים. שמסר לנריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו'. אין הנריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקצ"ה מה שזכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מנלחים וצדיקים יורדים: בשל אשר יעמל האדם לבקש. ששכל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמנוח את סוף המדה ואין יכולין: וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר נאומרו (שמות לג יג) הודיעני נח את דרכיך: (א) ולבור. ולזכר: את כל זה. זכרתי והזמנתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים. הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם נאמרם:

תורה תמימה

טז (טז) שנה בעיניו איננו רואה. אינו רואה יום המיתה ואינו עושה תשובה ^(יז) [שם].
 (יז) לבקש ולא ימצא. א"ר חייא בר אבא, הרבה שאלו לעשות ולעמוד על דברי תורה ולא יכלו ^(יח), מאי טעמא, בשל אשר יעמוד האדם לבקש ולא ימצא, וגם אם יאמר החכם — זה שלמה, יום שאמר יכול אני להרבות נשים ולא ימו את לבבי ^(יט) [שם].

התורה הוי קיום המעשים וכמ"ש ביבמות ק"ט ב' כל שישנו בעשיה ישנו בלמוד שנאמר ולמדתם לעשותם, וכנגד זה בעל מעשה בלא תורה ג"כ אינו נחשב, כי לא עם הארץ חסיד, ואמרו בתו"כ פ' אחרי (י"ח ל"א) ובספרי פ' ראה (י"ב כ"ח) ושמתם ועשיתם, שמור ושמת, מלמד שכל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה, משום שאינו יודע איך לכלכל מעשים טובים, ואפשר גם שיכשל במעשיו.

טז (נו) דריש שינה על המיתה כמ"ש בדניאל י"ב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, ור"ל אינו רוצה לחשוב ולהתבונן אדות יום המיתה ולכן אינו עושה תשובה, וכן בלשון הירושלמי קורא למיתה בשם דמך

שפירושו שינה [ואין נראה מה שתפסו האחרונים לדייק שאין נכון לישון ביום ראש השנה מירושלמי האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, ופרשו דדמיך — דישן, ובאמת דמיך פירושו מיתה, והפי' דמי שמת בראש השנה סימן הוא שהורע מזליה עד קצו שנדון לאלתר].
 נח) ר"ל בקשו לעמוד על טעמי מצות התורה.
 נט) ר"ל הלא אפילו שלמה שחשב לעמוד על טעמי התורה הגלויים ולכן אמר ארבה ולא אסור את לבבי ובכ"ז היה סופו שהטו את לבו, וא"כ איך יעמול האדם הפשוט לבקש טעמי המצות ועוד באלה שלא נתגלו טעמן.

7

ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלויין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם.

מסורת המדרש
א. שני דברים טובים
תשובה ש"ט לו. עיין
ויק"ר י. ה ובני"ש.

ד א. (טז) 'כאשר נתתי את לבי וגו' שנה בעיניו איננו ראה אינו רואה תשובה ואינו עושה שני דברים טובים קרובים לך ורחוקים ממך רחוקים ממך וקרובים לך תשובה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך

דרוש: "בעמלו" — "בעולמו", "בעולם הזה", "ימי חייו" — לקבר, וכלומר, מה שעסק אדם בעולם הזה בימי חייו "לאכול ולשתות ולשמוח" זה יתלוה אליו לקברו, ומעתה, וכי יש מאכל ומשתה בקבר — לומר על עסקי אכילה ושתיה — שמלויין את האדם לקברו — לומר שגם שם כאלו יעסוק בכך?! אלא, אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם — בעולם הזה באהבה והוא מתענג עליהם כנועם ה', הם המלוים אותו לעולמו הבא ליהנות בשכרם בנועם ה' בגן עזן (כבבות ו, ט).

א. "כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ, כי גם ביום ובלילה שינה בעיניו איננו רואה", ופרש פשוטו של מקרא זה שהוא מדבר על "הענין אשר נעשה על הארץ" — על מעשי הסכל הרשע העוסק ברדיפת תענוגות העולם הזה, "השטוף אחר הממון והערייות" (רש"י כאן). שהוא רודף אחריהם עד שאפילו מנוחה של שינה אין לו בעולמו, ומאחר כי שינה אינה דבר הנראה בעינים, היה צריך הכתוב לומר "שינה לעיניו איננו נותן", כמו (משלי ו, ד): "אל תתן שנה לעיניך", ועוד, והוא אמר "שינה בעיניו איננו רואה", על כן דרוש כאן "שנה" זו כלשון שינוי, כמו (ירמיה נב, לג): "ישנה בגדי כלאוי", ועוד, ובמשמעות תשובה ושינוי דרכים ומעשים מרע לטוב, ודרוש עוד "שנה" זו במשמעות מיתה, כמו (ירמיה נא, לט-נז): "וישנו שנת עולם", וכמו (דניאל יב, ב): "ישני אדמת עפר", ודרוש גם "שנה" זו כלשון "שנים", וכמו (בראשית מא, לב): "ועל השנות החלום פעמים", ולרמוז כאן על שני הדברים, על תשובה ועל מיתה, והרי: "שנה בעיניו אינו רואה" — אינו רואה — אינו מתבונן אל שני הדברים שהוא צריך להתבונן בהם, אינו מתבונן אל יום המיתה לראות ולהתבונן מכך אל הצורך לעשות — תשובה, ואינו עושה — תשובה (עיי במפרשים כאן). שכן — שני דברים טובים — הם, שהם — קרובים לך, ורחוקים ממך; רחוקים ממך וקרובים לך; תשובה — דבר טוב, כמו שנאמר (תהילים לו, ג): "ביטח בה' ועשה טוב", ודרשו חכמים (בש"ט פס'): ואין "טוב" אלא תשובה (עיי"ש), וטובתה שהיא מצילה ממות ואבדון (ראה בויק"ר ק, ה), והיא — "קרובה לך, ורחוקה ממך; רחוקה ממך, וקרובה לך" — שאם סבור אתה שהתשובה קרובה לך ואינה אלא בצום ובשק ואפר ולא בעזיבת החטאים, אזי רחוקה היא ממך, כי "לא שק ותענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים גורמים" (תענית טז. עיי"ש), ואם יודע אתה שתשובה היא עזיבת החטאים אלא שאתה מתיאש מלעזוב החטאים ומלהתקבל בתשובה לפני ה' לחשוב שהתשובה רחוקה ממך, אזי קורא לך הכתוב לתשובה ואומר לך כי קרובה היא לך, כמו שמשא אומר לישראל (דברים ל, יא-יד): "כי המצוה הזאת ... לא נפלת היא ממך ולא רחוקה היא ... כי קרוב אליך הדבר מאד", ומוסב על מצות תשובה האמורה שם למעלה מכן: "ושבת עד ה' אלהיך ... כי תשוב אל ה' אלהיך"

מצוה רבה במחנה

מסורת המדרש
 מיתה עין ב"ר פט ה' ו
 ובני"ש.
 א. הרבה שאלו
 לעמוד על ד"ת עיין
 לעיל פ"ו (כג) גיר
 ובני"ש. לעיל סימן (א)
 ה. ולא יכלו שבת יב.
 לעיל פ"ו טו. שלמה
 שאמר יכול אני
 להרבות סהודין כא:
 ראה לעיל פ"ב (ב) ג
 ובני"ש.

מיתה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך. ל.
 א. (יז) 'וראיתי את כל מעשה האלהים' רבי פנחס
 ורבי ירמיה בשם רבי חיאי בר אבא הרבה שאלו לעשות
 ולעמוד על דברי תורה ולא יכלו ומאי טעמא 'בשל אשר
 יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם לאמר החכם' זה
 שלמה יום שאמר יכול אני להרבות ולא להטות רבי
 יהושע דסקנין בשם רבי לוי אמר פתיב (ישעיה מ, כג)

(הרמב"ן שם בפסוק יא.). וכן — מיתה — דבר טוב, כמו שנאמר (בראשית א, לא): "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", ודרשו חכמים (בב"ר ט, ה): "טוב מות", להכניע גאות אדם, ולהסיר הרשעים מן העולם, ולהניח הצדיקים מיגיעם לתת להם מנוח ושכר על מעשיהם הטובים בעולם הנפשות המופשטות (עיי"ש באורך). והיא — "קרובה לך, ורחוקה ממך; רחוקה ממך, וקרובה לך" — שאם מתבונן אתה שהיא קרובה לך, ואתה נכנע לפני ה' בתשובה ומעשים טובים אזי רחוקה היא ממך, שהתשובה מצילתך מיתה, ואם מתעלם אתה ממנה וחושב כי רחוקה היא ממך ומתגאה ללכת בשרירות לבך, אזי קרובה היא לך, בעיניך.

א. "וראיתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש, בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא, וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא", כאן מדרב שלמה מן "כל מעשה האלהים" — "שמסר לבריות" (רש"י כאן), אלו המצוות שמסר להם לעשותם לכבוד האלהים, ואמר "כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש", כאשר — רבי פנחס, ורבי ירמיה, בשם רבי חיאי בר אבא, אמרו: הרבה — בני אדם מתחכמים — שאלו — רצו — לעשות — דברים שהתורה אסרתם לעשות, ולעמוד — בהתחכמותם — על — טעמם של — דברי תורה, לומר "זה טעמו של איסור זה כדי שלא להכשל במכשול הכא בגללו, אני אעשה ואזהר איך שלא אכשל", ולא יכלו — ונכשלו (כדלעיל ז, טו. וכבשבת יב.), ומאי טעמא — ומה טעם ודרש לדבר מן המקרא, ממה ששלמה אומר כאן: "כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש, בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא" — כי אין אדם אשר יוכל למצוא לו היתר לעשות מעשה בעולם הזה שאינו כ"מעשה האלהים", שלא כתורה, ולא יכשל, כי כמה שיעמול האדם לבקש טעמו של דבר תורה על בוריו לא ימצא; והוסיף שלמה ואמר כאן: "וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא", "החכם" — זה שלמה, שאמר שיכול הוא לדעת סודה וטעמה של תורה ועשה ולא יכל לעמוד ונכשל, באותו — יום שאמר: "שלשה דברים אסרה התורה על מלך ישראל ונתנה התורה טעם לדבר (דברים יז, טז-יז): "לא ירבה לו סוסים, ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ... ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד", מאחר שכך נתנה התורה טעם לדברים, הרי — יכול אני להרבות — נשים וכסף וזהב — ולא להטות — לבבי, ולהרבות סוסים ולא להשיב את העם מצרימה", ובשלשתם לא עמד ונכשל, וכנדרש למעלה (ב, ג. עיי"ש), ומאז ידע לומר שלא יאמר החכם כן, כי לא יוכל למצוא טעמו של דבר.

דבר אחר: "וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא", "החכם" האמור כאן זה משה (וכדלעיל ז, ג.), וכאשר — רבי יהושע דסקנין, בשם רבי לוי, אמר: זהו אשר — כתיב — בשבחי גבורות

ה': "הנותן רוזנים ל'הנדבר אשר יק' את דן קשות א' לדון ואפלו הפ' דינן של בנות א' משה אלא כף: סוברו' ושמעתי

ה': "הנותן רוזנים כתוהה ואינו יודע מע ישראל: "והדבר אש את — אומר להם עי מחידע שאין אתה — תלמידך יכול לדון שתבוא ותשאלני, איז נחלת אביהן, שנאמר ו) הנשיאים וכל העדה ... לפני ה', ויאמר ה' אל ב אלה דנו דין זה לנכון לא חשב שנכון הן דנו העבירו דינם אל אלעי: עיי"ש); והרי שהנשיאות אחד אל הגדול ממנו ו שהקב"ה אמר לו "כן ושמעתי!" הדין שאין (אג"ב סט, ב), "ועל דב אמרי: (שם); חס וט ואשמיעכם" (שם), אל מה אתם שואלים, וז לאלהים". ולא סיבב ולגלגל זכות על ידי ז בענותנותו עשה כן, ש שגדול מהם, ששרי הו כבוד לה' ולא דן מסבו

עין משפט
גר מצוה

מהו תוכנן הדין תחת מלין מן סוקא... בתוך כתב איגרת להעביר
ומני שמו נתונים של עובדי כלא שטרעט ופויכן כשי חס מותר לכתוב
חוק החרת: דהנה דמין וכו'. ריגיל הנה להיות מתמדין לפניו בכבו
ובקומה וכתב לו במקרה הנה מותרם אל תסתח וכו' דמילי דלף בתוך
ההגרת אין כוונתו הספוק כלומר וכתבו בסדרו: רני
הארת עתה וכתבו וכתבו בסדרו: רני
ויטה וכו'. כהנה מטורם דנקמה
קד הוא להנהיג את כוונתו וכוונתו
חז' והנהיג: דנין להמר. אשה אחת
מרגעת וכמה תמר והיז דנין ואתה
כמשפט והלכה וקבלה עליהם
ולמנופסה הוא האר המנונה
קיסרין והם היו יושבים תחת
ממנהו ג"כ ובלתו וכתבו לוי' אשה
שייה יושב בקרית והיה קרית למלכה
והיב' להן וכתב כדר פיסקא לאלנה
דלמטרין קהלים שהיו קרילים טוב
ילד כו' אל תמר המרורים בתמוריה
הוא עומד בתורה ובקצות ערפה
ונקטת התורה ועיניה לאלה ורף
נורף שלה הכנה כלום. ואלנה
חיבת אלו הם בקרה דרומים וכתב
סדרון. א"ל נורף נרבי' דקרה
כהנ' נרף נרף והוא כתב נרף
ולה נה' לכתו כדכתיב ומ"ל
דלף בתוך ההנהרת חסור וכן רבי
מח' כנה העקרה ראהימד מלמר
וכו' הדין שיפיה דקרה:

הלכה ב' מתני'

הוא עומד בתורה ובקצות ערפה ונקטת התורה ועיניה לאלה ונרף שלה הכנה כלום. ואלנה חיבת אלו הם בקרה דרומים וכתב סדרון. א"ל נורף נרבי' דקרה כהנ' נרף נרף והוא כתב נרף ולה נה' לכתו כדכתיב ומ"ל דלף בתוך ההנהרת חסור וכן רבי מח' כנה העקרה ראהימד מלמר וכו' הדין שיפיה דקרה:

הלכה ג' מתני'

אין מוכרין בה"ב אלא על התנאי אשתו שירצו יחזורו דברי ר"ם וחכ"א מוכרין אותו ממכר עולם ו חוץ מד' דברים למרחץ ולבורסקי ולשבילא ולבית המים ר"א מוכרין אותו לטעם חצר והלוקח מה שרצה לעשה וכו' ור"א ביה הכנסת שחרב אין מספידין לתוכה ואין מפשיילין לתוכה חבלים ואין פורסין לתוכה מצודות ואין שושחין על גנה פירות ואין קפנדריא

ועגשו אוחס: חולת. הלכה והלשינה עליהם לשד דקיסרין: שלחין וכתבו לה' אכהו. שהיה הנה קרוב למלכות שיפיים עליהם שלח יעגשו: כדר פיסקא לבלשה ולמרוין. לשוכ. ילד טוב למד ומרשים כן הבלשה שפיים אדוקים הוא לשון יון ופירושו: כוב ילד וכן טוב למד הוא פירושו של הכמוסין ומרשים פ"ל בלשה טוב למתקן. כלומר להחזירה למועב: ולשוה לרף נרף. חס' מרש' ש"מ דג' כוהבין: ה"ג רחשיק מלמד היה מתוך הסגה אחר תק' ש"מ דחפילו ג' חין כוהבין: אר"י ליה כן. חין לקיים דבר חן קיימין. במח' עסקין: אי כר"מ. הנה חיהו דחמר מוכרין חפי' לדברים של חול וחין קחמר הכה' דחין מוכרין חמכר עולם חון לד' דברים והשתא לחולין מוכרין לקדושה קלה מיצעה: תופתר כס"מ. תפרס הא דתקן חין מוכרין חה של רביס ליהודי היינו ס"ה דכבוס דכ"ע האור להודיע מקדושה וס"ל לה"מ דהה' נמי הורדה היה:

הלכה ג' מתני' ועוד אמר יהושע דבמס' דקמח' בתנאי' דלעיל מוכרין חין מוכרין חמכר עולם חון לד' דברים והשתא לחולין מוכרין לקדושה קלה מיצעה: תופתר כס"מ. תפרס הא דתקן חין מוכרין חה של רביס ליהודי היינו ס"ה דכבוס דכ"ע האור להודיע מקדושה וס"ל לה"מ דהה' נמי הורדה היה:

הפילו יראי שמים יוצאין בכך אנשונים אמר לה' מי יכולתי את נון ליוותי בעלמא דאתי א"ל אין א"ל מן אימר פיסחה לא איכלתי ומן ליוותי את מיכיל לי א"ל ומה נעביד לך וכתוב ביה יכל ערל פ"א תהי' יאכל בו כיון דשמע מינה כן אול וגור אחא לגביה א"ל ר' חמי גיורתא איי' ב' ברדיד' לא איסהכית מימי אלא בדיןך ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במלכות מימי ולמה נקרא שמו נחום איש קדש הקדשים *שלא הביט בצורה כמבע שמימי הודא אמרה דאתנייר אנשונים כליותהו דרבנן אמרין דאתנייר אנשונים *דא"ר הזקיה רבי אבהו בשם ר' לעזר אם באון הן גירי צדק לעיל אנשונים בא בראשם (ה) מרו מכתוב י' תרו חלת מלין כספוקא *מר עוקבא ושילה כתב לריש גלותא דהור דמין וקאים בוטרין ישראל אל השמחה בעמים אל גיל ר' אחא כתב יזכר צדיק לברכה ר' זעירה ר' יולא וזכר יואש המלך רבי ירמיה משלח ר' ר' לרכי יודן נשייא *לשונו את אוהביך ולאוהבה את שונאיך רבי חייה רבי יוס' רבי ימי דגון להמר אולה וקרבה עליהו לנאשיופוא דקיסרין שלחון וכתבו לה' אכהו שלח רבי אבהו וכתב לחון כדר פיסקא לני' לימורין למוב ילד טוב למד והרשיש אבדוקים אבמסין תלמיים אבל תמר תמוריים בתמוריה היא עומדת וביקשנו למתקנה יולשו צרף צרופ ר' סגא משלח כתב לרבי הושעיה כי רבי שמו ראשיה מעצר מאור תסגא אחייתך אר"י ליה כן מה אנן קייטין אם כר"מ אין מוכרין בה"ב אלא על הנאי אם כרבנן מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים רבי חייה בשם ר' יוחנן תיפתר בס"ת:

כשרות הש"ס

מה את ש"מ שכן אפילו יריאי שמים יוצאין בכך אנשונים אמר לה' מי יכולתי את נון ליוותי בעלמא דאתי א"ל אין א"ל מן אימר פיסחה לא איכלתי ומן ליוותי את מיכיל לי א"ל ומה נעביד לך וכתוב ביה יכל ערל פ"א תהי' יאכל בו כיון דשמע מינה כן אול וגור אחא לגביה א"ל ר' חמי גיורתא איי' ב' ברדיד' לא איסהכית מימי אלא בדיןך ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במלכות מימי ולמה נקרא שמו נחום איש קדש הקדשים *שלא הביט בצורה כמבע שמימי הודא אמרה דאתנייר אנשונים כליותהו דרבנן אמרין דאתנייר אנשונים *דא"ר הזקיה רבי אבהו בשם ר' לעזר אם באון הן גירי צדק לעיל אנשונים בא בראשם (ה) מרו מכתוב י' תרו חלת מלין כספוקא *מר עוקבא ושילה כתב לריש גלותא דהור דמין וקאים בוטרין ישראל אל השמחה בעמים אל גיל ר' אחא כתב יזכר צדיק לברכה ר' זעירה ר' יולא וזכר יואש המלך רבי ירמיה משלח ר' ר' לרכי יודן נשייא *לשונו את אוהביך ולאוהבה את שונאיך רבי חייה רבי יוס' רבי ימי דגון להמר אולה וקרבה עליהו לנאשיופוא דקיסרין שלחון וכתבו לה' אכהו שלח רבי אבהו וכתב לחון כדר פיסקא לני' לימורין למוב ילד טוב למד והרשיש אבדוקים אבמסין תלמיים אבל תמר תמוריים בתמוריה היא עומדת וביקשנו למתקנה יולשו צרף צרופ ר' סגא משלח כתב לרבי הושעיה כי רבי שמו ראשיה מעצר מאור תסגא אחייתך אר"י ליה כן מה אנן קייטין אם כר"מ אין מוכרין בה"ב אלא על הנאי אם כרבנן מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים רבי חייה בשם ר' יוחנן תיפתר בס"ת:

הוא עומד בתורה ובקצות ערפה ונקטת התורה ועיניה לאלה ונרף שלה הכנה כלום. ואלנה חיבת אלו הם בקרה דרומים וכתב סדרון. א"ל נורף נרבי' דקרה כהנ' נרף נרף והוא כתב נרף ולה נה' לכתו כדכתיב ומ"ל דלף בתוך ההנהרת חסור וכן רבי מח' כנה העקרה ראהימד מלמר וכו' הדין שיפיה דקרה:

הלכה ג' מתני'

אין מוכרין בה"ב אלא על התנאי אשתו שירצו יחזורו דברי ר"ם וחכ"א מוכרין אותו ממכר עולם ו חוץ מד' דברים למרחץ ולבורסקי ולשבילא ולבית המים ר"א מוכרין אותו לטעם חצר והלוקח מה שרצה לעשה וכו' ור"א ביה הכנסת שחרב אין מספידין לתוכה ואין מפשיילין לתוכה חבלים ואין פורסין לתוכה מצודות ואין שושחין על גנה פירות ואין קפנדריא

ועגשו אוחס: חולת. הלכה והלשינה עליהם לשד דקיסרין: שלחין וכתבו לה' אכהו. שהיה הנה קרוב למלכות שיפיים עליהם שלח יעגשו: כדר פיסקא לבלשה ולמרוין. לשוכ. ילד טוב למד ומרשים כן הבלשה שפיים אדוקים הוא לשון יון ופירושו: כוב ילד וכן טוב למד הוא פירושו של הכמוסין ומרשים פ"ל בלשה טוב למתקן. כלומר להחזירה למועב: ולשוה לרף נרף. חס' מרש' ש"מ דג' כוהבין: ה"ג רחשיק מלמד היה מתוך הסגה אחר תק' ש"מ דחפילו ג' חין כוהבין: אר"י ליה כן. חין לקיים דבר חן קיימין. במח' עסקין: אי כר"מ. הנה חיהו דחמר מוכרין חפי' לדברים של חול וחין קחמר הכה' דחין מוכרין חמכר עולם חון לד' דברים והשתא לחולין מוכרין לקדושה קלה מיצעה: תופתר כס"מ. תפרס הא דתקן חין מוכרין חה של רביס ליהודי היינו ס"ה דכבוס דכ"ע האור להודיע מקדושה וס"ל לה"מ דהה' נמי הורדה היה:

הלכה ג' מתני' ועוד אמר יהושע דבמס' דקמח' בתנאי' דלעיל מוכרין חין מוכרין חמכר עולם חון לד' דברים והשתא לחולין מוכרין לקדושה קלה מיצעה: תופתר כס"מ. תפרס הא דתקן חין מוכרין חה של רביס ליהודי היינו ס"ה דכבוס דכ"ע האור להודיע מקדושה וס"ל לה"מ דהה' נמי הורדה היה:

הפילו יראי שמים יוצאין בכך אנשונים אמר לה' מי יכולתי את נון ליוותי בעלמא דאתי א"ל אין א"ל מן אימר פיסחה לא איכלתי ומן ליוותי את מיכיל לי א"ל ומה נעביד לך וכתוב ביה יכל ערל פ"א תהי' יאכל בו כיון דשמע מינה כן אול וגור אחא לגביה א"ל ר' חמי גיורתא איי' ב' ברדיד' לא איסהכית מימי אלא בדיןך ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במלכות מימי ולמה נקרא שמו נחום איש קדש הקדשים *שלא הביט בצורה כמבע שמימי הודא אמרה דאתנייר אנשונים כליותהו דרבנן אמרין דאתנייר אנשונים *דא"ר הזקיה רבי אבהו בשם ר' לעזר אם באון הן גירי צדק לעיל אנשונים בא בראשם (ה) מרו מכתוב י' תרו חלת מלין כספוקא *מר עוקבא ושילה כתב לריש גלותא דהור דמין וקאים בוטרין ישראל אל השמחה בעמים אל גיל ר' אחא כתב יזכר צדיק לברכה ר' זעירה ר' יולא וזכר יואש המלך רבי ירמיה משלח ר' ר' לרכי יודן נשייא *לשונו את אוהביך ולאוהבה את שונאיך רבי חייה רבי יוס' רבי ימי דגון להמר אולה וקרבה עליהו לנאשיופוא דקיסרין שלחון וכתבו לה' אכהו שלח רבי אבהו וכתב לחון כדר פיסקא לני' לימורין למוב ילד טוב למד והרשיש אבדוקים אבמסין תלמיים אבל תמר תמוריים בתמוריה היא עומדת וביקשנו למתקנה יולשו צרף צרופ ר' סגא משלח כתב לרבי הושעיה כי רבי שמו ראשיה מעצר מאור תסגא אחייתך אר"י ליה כן מה אנן קייטין אם כר"מ אין מוכרין בה"ב אלא על הנאי אם כרבנן מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים רבי חייה בשם ר' יוחנן תיפתר בס"ת:

מסודר הש"ס

מילה כ

כס כ

ש"ה

סס

ש"ה

ש"ה

ש"ה

מסורת המדרש

לביטוי התחנותה שם, קה"ר פי"ב בערב ת"י כ"א-טו. אמר רבי לוי יודשמי ר"ה פ"א ה"ג, שר"ט שם, פס"ד פמ"א (בחדש השביעי) ג. לר"ש הללים תרעג.

בתחלתו תן לה ה"א בסופו 'סדמה' 'שעירה' 'מצרימה' 'חרנה' אתיבון וקתיב (תהלים ט, יח) 'ישבו רשעים לשאולה' ר' אבא בר זבדא אמר לביטי התחנותה שבשאול.

ד' בערב בא ערבה של סדום ושקע שמשה ונתתם גזר דינה אמר רבי לוי אין הקדוש ברוך הוא דן את אמות העולם אלא בלילה בשעה שהן ישנים מן העבירות ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שהם עסוקים במצוות הדא הוא דכתיב (שם שם, ט) 'והוא ישפט תבל בצדק'.

— "למ"ד" בתחילתו — של הדיבור, לשמש במקום חיבת "אל" — תן לה — לחיבה — "ה"א" בסופו — של הדבר, והוא ישמש במקום אחר "ל" שהיה צריך להיות בתחילה, כגון כאן שנאמר: "סדומה" — במקום "לסדום", אל סדום, וכן (בראשית לג, יד, ועוד): "שעירה" — במקום "לשעיר", אל שעיר, וכן (בראשית יב, ט): "מצרימה" — במקום "למצרים", אל מצרים, וכן (שם כז, מ): "חרנה" — במקום "לחרן", אל חרן. אתיבון — השיבו לו, לרבי נחמיה: והכתיב: "ישבו רשעים לשאולה" — אל "שאול", אל עומק הגיהנום, ואמר "לשאולה", גם עם "ל" בתחילתה וגם עם "ה" בסופה, ואם היה אחר משמש במקום חבירו היה אומר או "לשאול" או "שאולה", והרי שאין "ה" שבסופה במקום "ל" שבתחילתה? ! רבי אבא בר זבדא אמר: כללו של רבי נחמיה נכון הוא, ומה שנאמר שם "לשאולה" — כלומר: לביטי — לחפירה העמוקה ביותר, התחנותה — והעמוקה, והרותחת ביותר — שבשאול, וזהו: "לשאולה" — "לשאול", ומשם "שאולה", אל השאול העמוק שבשאול (ועי' די"מ).

"בערב" — ולא אמר "לפנות ערב", או "לעת ערב" אלא "בערב" (רז"ו ומ"ט), לדרוש: "בא ערב", כלומר, עתה — בא ערבה — לילה וחשכתה — של סדום, ושקע שמשה — שזרח לה שמש ההצלחה עד עתה, וכעת שקע והחשיך, ונתתם גזר דינה — להשחת ולהאבד מן העולם.

דבר אחר: "בערב" — אמר רבי לוי: אין הקב"ה — ברוב רחמיו — דן את אומות העולם — לעשות בהם דין משפטו — אלא בלילה, בשעה שהן ישנים — "מן העבירות" (יליש כאן פי"ד), ואינו דן את ישראל אלא ביום, בשעה שהם עסוקים במצוות, או "בתורה" (שו"ט ט), "שכשהם ישנים הם בטלים מן המצוות, אבל אדם מישראל כשהוא — ניעור משנתו מיד הוא משכים לבית הכנסת וקורא קריאת שמע ומתפלל, שומע את — קריאת — התורה, שומע את — דרשת — הזקן" (פס"ר מא, ג, עיי"ש), ואז הקב"ה דנם כדי שיוזכו בדין בזכות תורה ומצוות, הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב: "והוא ישפט תבל בצדק, ידין לאומים במישרים" — כשהוא שופט את ישראל, שהם עיקר וסיבת ישוב העולם, כי "תבל" — היא ארץ ישראל ויושביה העוסקים בתורה (יליש משלי תתקמ"ג, בתחילתו, בשם ספרי) שהם מתובלים בתורה ומצוות (רש"י כאן), הוא עושה משפטם בעת שיש להם להצטרך בזכויות של תורה ומצוות שהם עושים, כדי שיוזכו בדין, וכשהוא עושה דינו בעמים הוא "דן אותם בישרות" (פס"ר שם), בשעה שאינם עושים מעשים מעוותים, כדי שלא יאבדו בדין, ולכן באו המלאכים עושי השפטים בסדום בלילה, ואעפ"כ לא היתה להם תקומה, כי גם בלילה לא נחו מחטא, כאמור להלן בפרשה.

ולוט ישב
חמשה ראשי ד
מסטידין רב נ
שבכלן בשעה
הן אומרים לו
שהיה אומר לה
לו (שם שם שם)
ד. (ב) וירא
אדני רבי יודן

"ולוט ישב בט
(דברים טו, יח): "שופט
י, שהוא יושב מאו
"לשב" כלומר, זה עת
אנשי סדום, את לוט,
בסדום — לחמשת
עירו (עיי"ט), הדנים לפ
קצין שקר, או: קצהי
ראש מסטידין — ר
שודד נפשות (וכולם)
דומות לאלו בביטוי
שבכולן, וזהו שהם:
ויאמרו האחד בא לגור
שופט שעל גבי כל
הראשון, ומדרשו: נא
של כבוד ואחת של
— אומר להם דבו
סק לעיל — עלה
דברים שאין ערבי
שפוט" — מה לג
השלטון ואת החוק
ד. "וירא לו
עבדכם" — ולא אמר
"סורו" — פנו והט
למלאכים: "סורו נז

מצד רבג המאמר

סעיף א

ד ואין אומרים הלל וכו'. האומרים תהלים בכל יום ומתרמי להם הלל ביום ראש השנה אומרים אותו, כיון שאין אומרים אותו דרך שירה רק דרך תחינה ובקשה (מגן אברהם). הקשה בספר אמרכל דלמאי דקיימא לן כר' יוסי אדם נידון בכל יום אם כן לעולם לא נימא הלל, ותירץ דלא דמי דינא דרבים לדינא דיחיד שכל אחד נידון לבדו, אך קשה מאי הקשה בראש השנה דף ט"ז מר' יוסי על מתניתין דבראש השנה עוברין לפניו כל באי עולם וכו' הא מודי ר' יוסי בדינא דרבים וצריך לומר דלית הלכתא כר' יוסי אלא מנהגא בעלמא דמצלי בכל יום אקצירי ומריעי, עד כאן. ולעניות דעתי הא דמצלינן סמכינן על תירוץ שני דש"ס דיפה צעקה לאדם אף אחר גזר דין וכן משמע בתוס' שבת דף י"ב:

ה [לבוש] חנינו וענינו וכו'. לפי שהוא גם כן לשון תחינה לכן אומרים אותו אבינו מלכנו באחרונה כמו התחנון שאחר תפילת שמונה עשרה גם אומרים אותו בלחש כמו התחנון, מלבושי יום טוב. אומרים אבינו מלכנו ביחיד, קיצור של"ה, ומי שאינו נוהג אפשר ליתן סמך מדאמרין בגמרא ירד ר' עקיבא לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו:

ו [לבוש] סלח ומחל וכו'. ולא מחל וסלח כי מחילה גדולה מסליחה דסליחה הרחבת הזמן הוא והא דאמרין כתבנו בספר מחילה וסליחה הספר נקרא מחילה וסליחה. כתב מטה משה כלה כל צר כלה דבר, יאמר כלה בפתח קרע רוע נוהגים לאומרם במרכא טפחא קרע רוע תכוין לשם מ"ב קרע שטן, שעל ידם יקרע, ובט"ז סוף סימן תרכ"ב שיש לומר רוע גזר בנשימה אחת. מהרי"י לורי"א נהג לבכות בראש השנה ויום כיפור, ואמר מי שאינו בוכה בימים אלו אז אין נשמתו טובה ושלימה. גם אמר כל מי שבוכה אז מעצמו ומתעורר אז בבכיה גדולה מאליה אותה שעה דנין אותו בבית דין של מעלה ונפשו מרגשת:

ז [לבוש] ואין זה נראה לי טעם וכו' ועוד וכו'. לא ראה בתשובת רקב"ש סימן תקי"ב שמתרץ כל זה שכל הבקשות והסליחות והפזמונים הנהוגות לומר באמצע התפילות בראש השנה ויום כיפור אין צריך לשנותן כשחלו בשבת אף שיש בהן משאלת צרכים משום דכיון שנהגו כן כשחלו בחול הוי ליה כטופס ברכה אבל אבינו מלכנו שהוא שאילת צרכיו לעצמו ואינו באמצע התפילה כדי שנאמר בו טופס ברכה כך הוא אין לאומר:

ח [לבוש] אבל נראה לי הטעם וכו'. ולפי זה ראוי לומר אבינו מלכנו בערב שבת במנחה בראש השנה שחל ביום חמישי וששי, ועוד דבשבלי הלקט ותניא כתבו אבינו מלכינו הוא במקום הלל, אבל במהרי"ל ומעגלי צדק כתבו דאין אומרים והכי נוהגין:

ט [לבוש] שיהא לבו שמח וכו'. ולפי זה אפשר שלא יתנו לאבל לתקוע כמו שכתב סוף סימן תקפ"ב. כתב קיצור

ב שירבו וכו'. והוא הדין מה שנקרא כל מדינה ומדינה בלשונה לשון רבים, מגן אברהם. כתב הב"ח סימן תקצ"ד דרש"ל קיבל מזקיננו שלא אכל דגים בראש השנה כדי למעט תאות אנושי במקצת דבר מסוים, עד כאן. ותמיהני הא באבודרהם כתב דיש לאכול דגים בראש השנה לפרות ולרבות כדגים ואין מבשלין בחומץ:

ג תפוח וכו'. ומברך בורא פרי העץ אף שאוכלין אחר המוציא מהרי"ל ודרכי משה, וטעם דתפוחים רומז לשרה תפוחים הידוע למקובלים ראה ריח בני כריח השרה ועיין מגן אברהם. לכתחילה יאכל ואחר כך יאמר תתחדש וכו' ובדיעבד אם אמרו קודם האכילה אין הפסק דצורך ברכה הוא. מהרי"ל היה נוהג לאכול ערד עפפיל כי הוא מקור ומנוע מהרגל דבר והיה מברך עליו שהחיינו ולא בורא פרי האדמה דדבר הכא בתוך הסעודה הוא:

סעיף ב

ד כבש וכו'. ואם אין ראש כבש יש לאכול ראש אחר משום טעם ראשון וכן משמע במטה משה:

ה אגוזים וכו'. כן כתב מהרי"ל אבל בכלבו דמהר"מ לא היה נזהר לאכול שומין ואגוזים וכל דבר שמרבים זרע והיה נוהג לאכול ריאה בדבש שמאירה את העינים. כתב רמ"א נוהגין שלא לישן ביום ראש השנה ומנהג נכון הוא, והלבוש שהשמיטו נראה לי דסבירא ליה דשרי כמו שכתב הב"ח סימן תקפ"ז בשם מהרש"ל היה רגיל לישן כמו בשאר יום טוב, וכן מגן אברהם בשם האר"י דמותר לישן אחר חצות שכבר נתעורר המלאך על ידי התפילות ותקיעות, ולפי זה גם היושב ובטל כישן דמי, ועיין סימן תקצ"ז מדין לילך לנהר: L

סימן תקפד

א [לבוש] ונראה לי שלא לאומרם וכו'. וכן כתוב בספר צידה לדרך מאמר ד' כלל ד' פרק ה' וסיים ומה שאמר יעקב המלאך הגואל וכו' אל השם היה אומר כמו שקדם האלהים הרועה אותי מעודי או יהיה המלאך רצון השם:

ב [לבוש] הרשות בידו וכו'. ובסימן תרי"ט כתב שטוב הוא שאין להאריך בה לכן נזהרו החזנים שלא להאריך בניגון ברוך שאמר וכיוצא בזה:

ג [לבוש] וחי וקים וכו'. ברוקח כתב שאין אומרים הלל לפי שכתב בו כי חלצת נפשי ממות והיום הוא יום הדין ולכן לא יסדו הפיוטים לומר בראש השנה ויום כיפור חי וקים נורא ומרום וקדוש שלא נאמר חי להקב"ה כל זמן שאין שייך לומר בנו חי, עד כאן. ועל הלל קשה נימא בדילוג כמו בראש חודש ואז יהיה אותו פסוק מדולג, גם צריך עיון הא נוהגין לומר חי וקים, ואפשר לדחוק בלבוש דכוונתו על יוצר שאומרים תמיד אחר חי וקים, אבל ברוקח אי אפשר לומר כן:

בשורות שיחות וסיפורים טובות

צדיקים שכל מעשיהם בנגלה וגם מתנהגים בכל מעשיהם כצדיקים למען גם אחרים ילמדו מהם ודפח"ח :

מהה"צ ר' ארי' לייבוש ז"ל מטאמישוב.

בפסוק (בראשית י"ח) אל נא תעבור מעל עבדך. אמר בזה הה"צ ז"ל דהנה אאע"ה ראה ברוח קדשו שיגיע עת ותתמעט התורה מישראל לזה ביקש מהשי"ת ואמר אל נא פי' התפלה תעבור מעל עבדך שעכ"פ התפלה יתקיים ותשאר לעולם ודפח"ח : לענין מה שהחסידים דרכם להרבות בסיפורי צדיקים גם בעת הלמוד אמר הוא ז"ל שזה מעשה בע"ד והבע"ד אומר רעדט בעדני? פיו מיר אבי לערינא גיט עכ"ל : אמר בחור העוסק בחסידות הרבה דומה למי שאוכל צימס בתחלת סעודתו עכ"ל :

מהה"צ ר' ברוך ז"ל בגארליץ.

בפסוק (שמות כ') אנכי ד' אלהיך אשר הוצאתיך וכו' הקשה הה"צ ז"ל הלא ד' הוא רחמים ואלקים הוא דין ומדוע זכרם ביחד גם קשה קושית הזוה"ק למה נקט אשר הוצאתיך כו' ולא אמר אשר בראתיך שהוא יותר אות ופלא. ותירץ הוא ז"ל כך דהנה החוקרים זאריכו בספריהם לברר שח"ו שתי רשויות יש והא' עושה דין והב' רחמים, וזה מאמר ד' לישראל בפתח דבריו אנכי ד' אלקיך תדעו שרק אנכי לבדי בעולם ומגלעדי אין אלקים ואני הוא בעצמי עושה דין גם רחמים. והראי' ע"ז אשר הוצאתיך מארץ מצרים פי' הלא ראיתם מה שעשיתי למצרים שהכיתי אותם במכות נפלאות וטבעתם בים וגם הוצאתי אתכם מתחת סבלותם הרי דין למצרים ורחמים לכם ושניהם עשיתי אני לבדי ואני ראשון ואני אחרון. ודפח"ח :

74 אמר שצריך ברי"ה להשכים קודם אור היום ולא לישן ביום מאומה דהנה איתא שישראל גוונין ביום והעכו"ם גוונין בלילה וזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו ולכן צריך בעת הדין שלא לישן :

מ"א

מיתחו, כך צכל ראש השנה, מי שנמלא לדיק נחם לחיים, ומי שנמלא רשע נחם למיתה, והציונים חולין אוחו עד יום הכפורים, אם עשה תשובה נחם לחיים, ואם לאו נחם למיתה.

76 (שם ה"ד) חף על פי שתקיעת שופר צראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישנים מתרדימתכם וכו'.

ועל פי זה יצוחר (יא) ירושלמי (בשורע אר"ח סי' תקפ"ג, בדרכי משה) מאן דדמיך צריש שחא דמיך מזלי וכו'.

והענין דחיתא צ"ס דע"ז (יט) אשרי איש, שחא עושה תשובה כשהוא איש, וזה שאמר מאן דדמיך בתחלת שנותיו, וכוא צריש שחא כמו (בראשית יב) נפש אשר עשו צחרן דחמר לשון יחיד וק"ל.

והספיקות רבו זה: אחד קושיית הראצ"ד ז"ל אדם שטוונותיו מרובין מיד מת ברשעו, אמר הצרכה: לא כמו שהוא סובר מה שאמרו צ"ס (ראש השנה טז): רשעים נחמין לחלחר למיתה, שמיד מחים ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה, אלא נחמין לחלחר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שגגזרו עליו כמו שכתוב ציצמות (ג) עכ"ל.

והנה יש לחפש ולחרץ קושייתו, (וי) כי חייך יחכן שיטעה הרמב"ם צפירוש הש"ס כמו שחשב הראצ"ד.

ב' קשה מנא לי' להרמב"ם (יג) ששוקלין זכיות עם טוונות של אדם צשעת מיתה מה שלא נזכר רמז מזה צ"ס כי אם ג' ספרים נפתחין צראש השנה, וג' כיתות ליום הדין, דהיינו ליום התחי' וכמו שכתבו רש"י ותוספות, אבל שיהי' שיקול צשעת מיתה לא נזכר מזה כלל, ועל כרחק לומר דהרמב"ם מפרש ג' כיתות ליום הדין היינו ליום המיתה,

וכן כתב הרב לחם משן קשה ממה נפשך, או לא ותוספות, ואם אפשר ו צ"ס ג' כיתות דקאי ע כמו שכתב הרמב"ם דהיי כן מה ראו על ככה רש' ליום התחי' וכוא נגד כ קושיית הר"ף דהתוספות האדם לאחר מיתה, אם ליום התחי' עיי"ש.

והתוספות תלו חף על מיתה לגבינו יחי' להם דין אחר אם י (טו) ועדיין קשה לי לא נידונו דין גיבנס ועדן וח שמה יזכה ציני לציני כמ ט"ו דאין מעשה וחשבון ז זה יתפרש יותר צעוכ"ז

נועם לתולדות

כן כתב כשם ששוקלים עונות עם זכיות בשעת מיתתו כך שוקלים בכל ראש השנה.

77 (יא) הרמב"ם כתב שתקיעת שופר הוא רמז עורו ישנים מתרדמתכם, הרי שהשקוע בעונות נקרא ישן, לפי זה מוכן הירושלמי שכתב דמי שישן בראש השנה מזלו ישן, ולדרכנו הכוונה על ראש שנותיו של אדם, שהכתוב אשרי איש דרשו חז"ל אשרי מי שהוא עושה תשובה בבחרותו כשהוא איש בכוחו, ומי שישן בראש שנותיו בבחרותו כשהוא איש בכוחו ואינו חושש לשוב בתשובה לזה ישן מזלו כיון שאינו חושש לשוב בזמן

הרצוי, ואמר שנה לשון יחיד כמו הנפש אשר עשו בחרן, דהכוונה להנפשות שגייירו שהיו רבים ועם כל זה אמר נפש לשון יחיד, כן אמר ראש השנה והכוונה ראש שנותיו. L

(יב) היאך אפשר שיטעה הרמב"ם לומר שהרשע מיד מת ברשעו, הלא הכל רואים המציאות שאינו כן.

(יג) מנין זאת להרמב"ם ששוקלים בשעת מיתה, ואם נאמר שמפרש כתות ליום הדין היינו שעת מיתה, קשה דלמה באמת נדון בשעת מיתה עוד הפעם מאחר שכבר נדון בראש השנה לחיים.

(יד) רשיז"ל ותוס הדין הכוונה על שעת פירשו כן הלא יותר מכ בשעת מיתה דומיא דש דנדונים בעולם הזה ול קשה לשיטת התוספות עצמם כתבו דהאדם נד למה צריכין לדונם התחיה.

(טו) בכתוב כי אי בשאול, ודרשו חז"ל ו שבעולם הבא אין בו חובה, ושם אי אפשר מעתה לא ישתנה עוד לחובה, ואם כן כשנדו

ספר תולדות יעקב יוסף
 מוגהו יעקב יוסף הבן צבי
 אלוף ולי"א ומ"צ קדיק פולנא
 או
 בוג"ל לט"אזון מ"ס ט"א

לְאִסְתָּאבָא בְהוּן אָנָא יי אֲתְהִיבֵן: לְטַמְאָה בְּהֵם אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֵב מִן קָרָם דְּסַפֵּר בְּאוּרִיחָא תְקוּם → לֵב מִפְּנֵי שִׁיבָה תְקוּם וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן

15

רש"י

לקט בהיר

מיעמאין לפני ואני מתעב* אחכס (ה"ס): אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין בני (ה"ס): (לכ) מפני שיבה תקום. יכול זקן אשמאי^(י), ת"ל זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה^(י) (ה"כ - קידושין ל"ג): והדרת פני זקן. איזהו הידור^(ט), לא ישב במקומו, (ולא ידבר במקומו) ולא יסתור* את דבריו, יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו^(ט), לכך נאמר ויראת שינוי נוסחאות * אתעב * יסתור - סותר.

שהגם שרשע יניק מזה ולצותו אכל שיבה גזירת הכתוב הוא לכבדו (ג"א): פי' נוטריקון קדריש (כן פירש"י בקידושין) מיצת זקן כאילו היה ב' מיצות ,זה קנה" חכמה, ובהכרח כן, שאל"כ היינו שיבה היינו זקן וחד מיומרה, וזו דעת ר' יוסי הגלילי בת"כ ובגמ', וכבר שגם בניק ותכיס חייב בקימה והידור, ואהני ההיקש למעט זקן אשמאי שגם השיבה לריץ להיות חכם (רא"ם), ואמר הכתוב שיבה, שגם הייניק ותכיס לריץ לקום מפניו, אבל שאר כל אדם אין נפ"מ ולריכיס לעמוד אפילו בפני יניק ותכיס (ג"א): קטור) הביא רבינו מאמר זה, משום דקשה לשון הכתוב שהתחיל לומר מפני שיבה תקום ולא אמר באתו משקל מפני זקן תהדר, אלא שיבה לומר והדרת פני זקן, והתירוץ הוא כמו דליחת בגמ' כדי להסמיך יחד תקום והדרת ללמוד קימה מהידור והידור מקימה שאינו מחוייב רק דוקא בהידור שאין בו חסרון כ"ס, וא"כ לריץ לדעת איהו הידור שאין בו חסרון כ"ס (מ"ל): קטור) זה קאי אקימה, ופירושו יעלים עיניו כשהזקן הוא עדיין בריחוק ועדיין אינו מחוייב בקימה, וגם אח"כ כשיבא ב' אמותיו לא יראהו שהרי העלים עיניו, וזוה יפטור את עצמו, על זה אמר הכתוב ויראת מאלקיך, אבל אין לומר שיעלים עיניו כשכבד מחוייב וכבר ראהו ב' אמותיו, דאטו ברשיעי

אור החיים

אלהכס, בלחת טעם להמשך נפש רעה מסיבת החושב, כי לאד כי ה' אלהינו פי' שוכן בתוך נפש ישראל בחשוב האדם בצמיחת הרע מהתלקח כח הקדושה ואין מזדמן לפניו להמשיך^(ט) אלא חלק הרע, נמלא כי כל שאינו שומר עצמו מג' סיבות הוא מחלל בחו וכו': ל.ב. מפני שיבה תקום וגו'.^(י) רז"ל אמרו (קידושין ל"ג): מפני שיבה שהוא גדול בשנים תקום והדרת קימה שיש בה הידור, תקום והדרת פני זקן זה שקנה חכמה, קשה כפ"ז היל"ל מפני שיבה ומפני זקן תקום והדרת. ואולי שנחכוין להמשיך ההידור לזקן זה שקנה חכמה והקימה לשיבה שהוא הבא צימים. והכוונה בזה שצריך הדרגה גדולה בכבוד

אור בהיר

שפירושו הוא עו"ה, דבר זה שלא תחשוב בו לא יהיה מן הסתם אלא בדיעה, ובכוונה יהיה זאת שלא תחשוב בו. או אפשר שחסר מיצת כד, ופירושו שלא יחשוב בהם אפי' כדי לדעת מעשיהם ולא לדבק בהם. קב"ה להמשיך על עצמו. ק"ו למה כפל שיבה זקן, והיינו הך. ק"א) אתה מכיר לו טובה.

ויראת מאלהיך אני יהוה: ׀ רביעי ששי
 בשחן מחוברין לג וכייגור אתך גר
 בארעכם לא תונו אתו: ׀ באזרח
 ותחדר אפי סבא ותדחל מאלקה
 אָנָא יְיָ לַגּוֹאֲרֵי יתגיר עמך גיורא
 בארעכון קָא תונון יתה:
 לִד פּוֹצֵיבָא מְבֹבֵן יְהִי קָבוֹן

לקט בהיר

רשי

מאלהיך, שהרי דבר זה מסור (ללצ) ללצו של עושהו
 שאין מכיר בו אלא הוא, וכל דבר המסור ללצ נאמר
 בו ויראת מאלהיך (שס - סס): (לג) לא תונו. אונגח
 דברים ק"י, לא תאמר לו אמש הייתי עובד ע"א

עסקיך, הלא בכל המצות יכול לעשות כן יענים עיניו ויאמר
 אין לי מפילין ופטור אני וכי על זה צריך לומר הכתוב ויראת
 בתמיה (גמרי), אך יש מקשין הלא לעיל בפסוק י"ד ולפני
 עור לא חתן מכשול ויראת וגו' ופירש"י כמו כאן והוא ג"כ
 מדברי רז"ל ולמה לא נתעוררו חז"ל לומר אטו ברשיעי

עסקיך, וכן כפי' צהר (כ"ה ל"ו) ולא תונו איש את עמיתו ויראת וגו', ואין קושיא, דשאני ושאני, כי לך נא ורעה בקידושין
 אלא מפני שציה תקום פירש"י וז"ל ברשיעי עסקיך בתמיה למה לי קרא אס ראה ועלם עיניו הרי עזר על תקום והדרת
 עכ"ל, פי' מי שעובר על מצות עשה בשאט נפש רשע גמור הוא, וזה היה בשאט נפש שלא טעה ולא למד הימר לעצמו והיה
 גרי ובהיר אלאו שיעשה נגד רצון קונו, לזה צריך לתרץ שרצה להפקיע עצמו מן המצוה, משא"כ הנותן לחבירו עלה שאין
 הוגנת לו אין זה כי אס גרמא בנזיקין, גם ספק אס חבירו ישמע לו ואפי' ישמע ספק הוא שזוק, והוא בעצמו מורה הימר
 באמתלאות ותירוטים שונים ולא שייך לומר אטו ברשיעי עסקיך: (קיד) מדיהיב הכתוב טעמא כי גרים היימס, ואס
 באונגח ממון אין טעם בטעם זה, אכל אס הוא אונגח דברים ניהא מוס שבך וכו' (מ"ל), ובש"ס כתוב לאמר חז"ל דהא כפי'

עסקיך, וכן כפי' צהר (כ"ה ל"ו) ולא תונו איש את עמיתו ויראת וגו', ואין קושיא, דשאני ושאני, כי לך נא ורעה בקידושין
 אלא מפני שציה תקום פירש"י וז"ל ברשיעי עסקיך בתמיה למה לי קרא אס ראה ועלם עיניו הרי עזר על תקום והדרת
 עכ"ל, פי' מי שעובר על מצות עשה בשאט נפש רשע גמור הוא, וזה היה בשאט נפש שלא טעה ולא למד הימר לעצמו והיה
 גרי ובהיר אלאו שיעשה נגד רצון קונו, לזה צריך לתרץ שרצה להפקיע עצמו מן המצוה, משא"כ הנותן לחבירו עלה שאין
 הוגנת לו אין זה כי אס גרמא בנזיקין, גם ספק אס חבירו ישמע לו ואפי' ישמע ספק הוא שזוק, והוא בעצמו מורה הימר
 באמתלאות ותירוטים שונים ולא שייך לומר אטו ברשיעי עסקיך: (קיד) מדיהיב הכתוב טעמא כי גרים היימס, ואס
 באונגח ממון אין טעם בטעם זה, אכל אס הוא אונגח דברים ניהא מוס שבך וכו' (מ"ל), ובש"ס כתוב לאמר חז"ל דהא כפי'

אור החיים

יראה ויראת וגו', אהבה אני ה', כי שם זה הוא מקור
 האהבה החשוקה בלצ כל משכיל:
 לג. וכו' יגור אהך וגו'. אמר לשון יחיד אהך וחזר
 לומר לשון רבים בארעכם. ללד כי המשכה
 הגרים תהיה באמצעות הצדיק באברהם אבינו ע"ה,
 גם ללד עובר ארץ הקדושה תגרר נפשות השבויות, לזה
 אמר אהך לשון יחיד לרמוז אל הצדיק, כי לא כולן הם
 בגדר המשכה ענפי הקדושה ק"י, ואמר בארעכם לרמוז
 למעשה הארץ, שגם היא ישנה בגדר פעולה עובד אז.
 עוד ירמוז על השראת השכינה בעוה"ז אחנו, ויזו ה' כי
 יגור אהך גר ממקום גבוה, דקדק לומר אהך על דרך
 (תהלים ע"ח) אהל שכן באדם. ואמר בארעכם היא ארץ
 הקדושה כי שם מקום השכינה, ועצב מקומה עליון
 וצאה לגור בארץ. לא תונו אותי ק"י, שאין לך אונגח
 כאונגח השכינה. ואומרו כאזרח מכס וגו' להזכיר על
 הגרים ק"י וכו' הצאים להתייחד:
 לד. באזרח מכס וגו'. כאן גילה ה' סודו שכל

קימתו, ובערו לתקן מעשיו מפני שיצבה ק"י פי' שיצתו
 כדי שלא תאבד ממנו, ע"ד אז"ל (יצמות נ'). זכה
 משלימין לו לא זכה פוחתין לו ולא יגיע לימי שנותיו ע'
 שנה. גם רמז כדי שלא יבואו ימים רעים לעת שיצתו ק"י
 שם יסורין הקשים לאדם מכל יסורין כאז"ל (קה"ר
 י"ג) גם הם ימים שכחות האדם והשתדלותיו אפסים
 והוא צריך להשגחה אלהות. עוד ירמוז והדרת פני זקן
 פי' זקנת עצמו ע"ד אומרים (סוכה נ"ג) אשרי ילדותו
 שלא ביישה את זקנותו. גם רמז למאמר ז"ל (חגיגה
 י"ד) שצטעה שהצדיק הולך מעוה"ז אומרים לאברהם
 אבינו אשריך אברהם אבינו הצדיק זה ילא מחלליך,
 וכשהולך הרשע לא די שאין אומרים כן לפניו אלא שהוא
 מנעער, לזה מעורר ה' להאדם ואומר לו והדרת פני
 זקן זה אברהם שמתהדר כשאומרים לפניו אשריך וכו'.
 והוסיף להפחידו מענייני עוה"ב, ואמר ויראת
 מאלהיך זו יראת עונש יום הדין, אני ה' זו תשלום שכר
 טוב של עוה"ב. או ירצה להעיר היראה והאהבה,

אור בהיר

קרב) כדי שיהיה לו שיבה. קיג) והיה פי' מפני שיבה, מפני שחזר שיבה רעה, ויסורין הנאים על אדם לעת זקנתו קשה לקבלם
 מפני שהוא תש כח. קיד) אלא יחידים. קיז) במעשים לא טובים. קיח) כפשוטו, שאל"כ למה כפל.

אבל לנטור איבה בלבו עליו ולומר לו, דאך שאינו עושה כמותך, ושחיתן גרמות פירוה, לפיכך הוהיה הכתוב עליון בענין אמרו לא תקום ולא תטור את בני עמך, ודוקא את בני עמו הוא שאמרו לוקום ולנטור, ולא את הגוים, שהרי מציונו שאמר הקב"ה למשה נקום ונקמת בני ישראל מאת המדינים, ועוד כתיב נקום ה' לצדו ונטור הוא לאויביו, ואין צדים ואויבים אלא הגוים, מתוך עבודה הקדש לרבי משה דוד וואלי תלמיד הרמח"ל.

שייך לדף פ"ז ע"ב

אמר ר' אלעזר ויל הרחמי: שמה ר"א שפתה גדולה מכל הרושים אלו שנתחדשו עתה בדרך זה שהיו הולכים בו ר"א ור' חייא ור' יוסי וא"י כי דא הוא ארתא דתקנא קמי קב"ה ותמן אשתכח בהרייתו, ודרש פסוק כי יודע וגומר כי אין הכוונה שיועד אותה, כי אין בזה הבנה, אך פ"י לשון השגחה כביכול כי עושה עצמו כאינו יודע, אמנם כשתשגיח אז נראה כיווד הרבה, והיינו כי יודע ומשגיח בדרך הצדיקים לאקרבא ולמטרא להו, אך בהסתלק הקב"ה עין השגחתו מהרשעים, תאכר מעצמה כי אין רע יורד מלמעלה, וביאר כי דרך לשון דריכה כי דרכו בני אדם כבר והוא דרך גלוי לכל שהוא טוב וגאו והולכים בו אך אורח הוא דרך החדש שמחליל הצדיק להעיב מעשיו דאז מאיינין לו ומסייעין לו כמ"ש ואורה צדיקים וגו'.

הולך ואור וגו', מעט מעט מסייעין לו ומאיינין לו בדרך ההוא, והביא ראיה מן ואור לחברה שפ"י שהחליל והתארח להתחבר עם פועלי און הנה כי אור הוא דבר מחדש ואמר כי כל מה שילך יותר יאיר דרכו ותקיימו מעשיו, עכ"ל.

ותתא שאין לו חלק למעלה ולמטה ואי בריך עליה ואם בידך עליו ברכה לבטלה הוא דהא קב"ה עד כאן לא שרייא עליו שהרי הקב"ה עד עתה לא שורה עליו ולית ביה חולקא ואין לו חלק בו רחמנא לישובינן מאינון דלא משגיחין ליקרא דמאריהון הרחמן יצילנו מאלו שלא משגיחים לכבוד אדונם וכאין אינון צדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי עליהו כתיב אשרי הם הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא עליהם כתוב משלי ד ואורח צדיקים כאור נגה בגין דבההוא זמנא משום שבומן ההוא יסתלק הויא דשריא בנוקבא בקדמיתא שיסתלק הנחש ששרה בנקבה החילה וייתי דכורא למשרי באתריה כד בקדמיתא וכלא יהא שלים ויבוא הזכר לשרות במקומו כאשר בתחילה והכל יהיה שלם תאנא בזמנא דזכאה שארי בעלמא וכו' עד צדיק כתמר יפרח.

רבי יוסי פתח קרא ואמר לא תאכלו על הדם הא בכמה אחר אוקמוה חברייא וכל הגי קראי אבתריה הרי בכמה מקומות העמידו החברים וכל אלו הכתובים של אחריו וכל חד וחד באתגליא וכל אחד ואחד בגלוי אבל האי קרא אית לאתערא ביה אבל מקרא זה יש להתעורר בו דכתיב מפני שיבה תקום וגו' מפני שיבה דאורייתא סתם תקום מכאן דבעי ב"ג למיקם מקמי ס"ת מכאן שצריך ארם לעמוד לפני ספר תורה והכי רב המנונא סבא כד הוה חמי ס"ת הוה קם מקמיה כאשר היה רואה ס"ת היה עומד מפניו ואמר מפני שיבה תקום כגוונא דא בעי ב"ג למיקם בקיומיה לקמיה דת"ח כעין זה צריך ארם לעמוד בקיומו לפני תלמידי חכמים בגין דאיהו קאים כדיוקנא קדישא עלאה משום שהוא עומד בצורה קדושה עליונה ורמו לכהנא קדישא עלאה ורמו לכהן הקדוש העליון דכתיב והדרת פני זקן דאיהו בעלמא שהוא בעולם.

7 אר"ש מכאן רמו לתורה שבכתב ורמו לתורה שבע"פ ותו תנינן ועוד למדנו האי קרא לדרשה הוא דאתא מקרא זה לדרשה הוא בא מפני שיבה תקום כמה דאתערין ביה חברייא כמו שהעירו בו החברים מפני שיבה תקום אוהר ליה לבר נש הוהיר לו לארם עד לא יסתלק בסיבותא דיקום בקיומא טבא בעלמא עד שלא יסתלק בשיבות

ידיד

ביאור המאמר

נפש

רבי יוסי פתח וכו' מפני שיבה תקום ג' פסוקים יש בענין הזה.

א. מפני שיבה תקום, והוא מתייחס לדיקנא דא"א. ב. והדרת פני זקן ופסוק זה מתייחס לדיקנא דר"א. ג. ויראת מאלהיך ופסוק זה מתייחס לנוקבא. כי שיבה רמו על הזקן, וכן התיבה זקן רמו על הזקן. אבל לנוקבא שאין לה זקן נאמר בה ויראת מאלהיך, ומשמע מהמאמר שלפי חשיבותם כך הוא דרך כיבורם. ואכן, בשיבה שהוא כנגד דיקנא דא"א, נאמר בו קימה, ובזקן שהוא כנגד דיקנא דר"א נאמר בו הידור בלכר, ובמלכות נאמר בה יראה שהיא בלב ואין בה לא קימה ולא הידור.

כגוונא דא וכו' בגין דאיהו קאים וגו' ויל הרמ"ק: פ"י הארם בהיותו נער ורמו במספרו"ן הנקרא נער, ובהיותו איש ולקח אשה עולה בת"ת ואשתו כמ'. בהיותו לו כנים עולה במדרגת חכמה ואשתו כבינה. ובהיותו בעל שיבה כולו הפך לכן טהור עלה במדרגת עתיקא קדישא בעל הלכות ודאי כאו' שער רישיה כעמר נקי, ולכן, אחר שהוא דוגמא עליונה צריך לקום מפניו. לקמי דת"ח דהיינו חכם מחכמה וחסד, תלמיד חכם מנצח היינו כהן נמי מצד החסד וכן הוא מצד החסד כרכתיב על הזקן וכן אהרן, אר"ש מכאן רמו וכו' פ"י מפני שיבה תקום היינו תורה שבכתב כרפ"י לעיל, והדרת פני זקן היינו תורה שבעל פה שהיא קדומה ולא

כתורה שבכתב שהיא קדומה ונעלמת יותר. ותו תנינן וכו' מפני שיבה תקום וכו' שישוב בתשובה ויקום כמעשה הטובים ופ"י התיבה מפני, הוא קודם ד"ל תשוב בתשובה קודם שתהיה זקן ובעל שיבה. א"ר אלעזר ודאי וכו' היה שמת לשמוע דברי התורה שנתחדשו ואמר שכבוד שוהר"ך הוה היא מתוקנת וו היא דרך ה'. פתח ואמר וכו' בעי ליהוי ההוא אורחא דקב"ה פ"י ע"י עסק התורה נעשית הדרך דרך הקב"ה, שבכל מקום שיש תורה יש שכינה, היא מגרמיה ד"ל מעצמה, שלא אמר יאבד אלא האבד מעצמה. כתיב דרך וגו' פ"י כתוב א' ואמר יודע ה' דרך צדיקים וכתוב אחר אומר ואורח צדיקים ושואל מה בין האי להאי ותירץ כי דרך היא העבודה המורגלת לצדיקים מובנים קודמים כדרך הוה שהוא מדרך רגל לרבים, אורח היא העבודה המחודשת כאורח הוה שעדיין איננה סלולה, ולכך הולך ואור מעט מעט. ד"א שאורח ודרך אינו ענין אחר, שלשון אורח הוא חברה. והכוונה שאורח וחברת הצדיקים הוא כאור נגה שבהיות צדיקים מרובים בחברה היא יותר טוב וזה שאמר הולך ואור שהם הולכים ומתרחבים אורם כפי רבויים, כאומ' אינו דומה מרובים העושים את המצות וגומר. מהרמ"ק ולה"ה. ועיין בעיונים ד"ה א"ר אלעזר.

שיעמוד בכ יומיו ליה אין שבה ל בתוקפיה ואמר שג בוראך פתח ואו ה' אלא הקב"ה יוד להו והוא בעי דלך הקב"ה ועי מגרמה אויל כה ארח מד בני אדם ד ארחא ד

ספר הגנה
זר פניו
י"ז נ"ט

שיעמוד בקיום טוב בעולם בגין דדין הוא הרורא ליה משום שוה הוא הידור לו אבל לסוף יומיו לית שבחא ליה לב"נ כ"כ כד איהו סיב ולא יכיל למהוי ביש אבל לסוף ימיו אין שבח לו לאדם כל כך כאשר הוא זקן ולא יכול לעשות רע אלא שבחא דיליה כד איהו בתוקפיה ואיהו טוב אלא השבח שלו כאשר הוא בחוקו והוא טוב ושלמה מלכא צווח ואמר שם כ גם במעלליו יתנבר נער וגו' כגוונא דא כתיב קהלת יב וזכור את בוראיך בימי בחורותיך א"ר אלעזר ודאי ארחא דא מתקנא קמן והאי אורחא

דקב"ה הוא ודאי דרך זו מתוקן לפנינו וזהו דרך של הקב"ה הוא.

פתח ואמר תהלים א כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד מאי כי יודע ה' אלא קב"ה יודע ואשגח בארחא דצדיקייא לאוטבא להו ולאגנא להו אלא הקב"ה יודע ומשגיח בדרך של הצדיקים להיטיב להם ולהגן עליהם והוא אויל קמיהו לגמרא להו והוא הולך לפניהם לשמור אותם ובג"כ מאן דנפיק לארחא ומשום כך מי שיוצא לדרך בעי דלהוי תהיא ארחא דקב"ה וישתתף ליה בהדייהו צריך שיהיה הדרך ההיא של הקב"ה וישתתף עמו ובג"כ כתיב כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד היא מגרמה היא מעצמה בגין דקב"ה לא אשתמודע ליה לההוא ארחא דלהון ולא אויל בהדייהו משום שהקב"ה לא נודע לדרך ההיא שלהם ולא הולך עמהם כתיב דרך וכתיב ארח מה בין האי להאי אלא דרך דשאר קרסולי בני נשא אולו בה ששאר קרסולי בני אדם הלכו בה ארח דאיהו אתפתח מן זמנא זעירא דרך שהוא נפתח מומן מועט ועל ארחא דא כתיב ועל דרך זו כתוב משלי ד וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום אכ"ר.

וע"ע בקובץ אור ישראל (גליון כ"ה ע' קע"ו וגליון כ"ט ע' קמ"ו) ביאור מקיף בענין מניעת שינה בראש השנה.

סימון קמ"ו

70 שאלה - תחילת זמן מניעת שינה בראש השנה בבוקר [מעלוה"ש או מנצה"ח ואילך].

תשובה - בכמה אחרונים כתבו שהמניעה הוא מן עלות השחר ואילך, אבל יש מקום לומר שהוא רק מנץ החמה ואילך. כי בס' אור צדיקים (סי' ל"ה אות י"ח) דבר"ה בבוקר יקום קודם אור היום, והטעם כנ"ל להיות שאין לישן בראש השנה על כן כמו כן נמי בבוקר יש להקפיד שלא לישן בבוקר אור, וכ"כ במטה אפרים (סי' תקפ"ד ס"א ובאלה"מ שם, ועיי"ש שזרה גם את הילדים הקטנים שהגיעו לחינוך שיקימו, ועיין להלן בזה) וכ"ה בתוס"ח שעל החי"א (קלט- כח) וכ"כ בס' בן איש חי (שנה א' פ' נצבים אות י"א) שזוהר שיתעורר משנתו בלילה קודם היום.

ופשטות הדבר שיקום קודם עלות השחר וכ"כ בס' בן איש חי הנ"ל דהיינו קודם עלוה"ש, וכ"ה בכף החיים (תקפ"ג- סקל"ג) משם מט"י, וכה"ג במחזור דברי יואל (ר"ה אות ס"ד) שמרן מסאטמאר זי"ע הקפיד מאוד על כך, והי' רגיל בעצמו לעורר בזמן עלוה"ש את כל בני ביתו ומשמשיו.

מיהו לענ"ד שיש מקום לומר דעיקר הקפידא הוא רק שלא לישן אחר נצה"ח, והוא לפי מה שכתבנו בס' ישראל והזמנים ח"א (סי' ע"ה) לדון בנוגע האיסור שיש על ביי"ד לדון בלילה שיש מקום לומר דאסורין לדון גם בבוקר אחר עלוה"ש קודם נצה"ח, דהיות שאסור להתחיל דין בלילה ממילא יש לומר דבעינן נמי לכתחלה להמתין עד אחר נצה"ח (כמו בשאר מצוות התלויות ביום כשופר לולב ומילה וכו'), ואם נימא כן ממילא לפי מה שכי' בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' כ"ג) דגם בבי"ד שלמעלה אין דין בלילה רק ביום וכ"כ בקצה"מ (תקצ"ח) ושמה"ט ישנים בליל ר"ה, ואם כן יש מקום להקל לישן עד נצה"ח שדין של ביי"ד שלמעלה אינו מתחיל רק אחר נצה"ח, ועשו"ת ויצבר יוסף (סי' ל'), אבל ראיתי פירכא לזה ממה שכי' בס' נוהג כצאן יוסף (ע' רצ"ז) במה שכי' המקובלים להיות ניעור כל ליל הו"ר משום שאז זמן חתימת הדין, כי שעיקר הדין בבי"ד שלמעלה הוא בלילה (לא כבי"ד שלמטה שאין דנין בלילה) וסימנך כשאין דין למטה (בלילה) יש דין למעלה, ושבאמת מה"ט אין דנין בלילה בבי"ד שלמטה כדי שלא לעורר אז דין למעלה, שאז הזמן שדנין למעלה, ואם קבלה הוא נקבל, אבל אין ראייה מליל הו"ר שהרי אז הוא גמר הדין וקיי"ל דרק תחילת הדין אסור בלילה, אבל גומרין הדין בלילה.

שוב ראיתי נמי בשו"ת תשובות והנהגות (סי' של"ט) דלשיטת הגר"א בביאורו (לאור"ח סי' תנ"ט) דמשמורת של

שו"ת מקצת ישנא
י"א נ"א
ברב"ל ו' ישנא 193 באר פסנ"א ע"א

לילה הוא משקעה"ח ועד נצה"ח לפי"ז יש מקום להקל ברה"ה בשינה עד נצה"ח.

זמלפני שנים דברתי בנד"ז עם הגה"צ מלאנדסבערג (שליט"א) זצ"ל ואמר לי שרבו הגאון המהרש"ג זצ"ל אמר לו ג"כ דיש להקל ולסמוך עכ"פ לקודם קודם נצה"ח [אלא שהוא אמר בטעם הדבר דהיות דהובר תלוי בתקיעת שופר כדמוכח מדברי האריז"ל שכי' דלאחר תק"ש מותר לישן על כן כמו כן נמי קודם נצה"ח שעדיין אינו זמן תקיעה דאין קפידא עכ"ד, ויש לפקפק על טעם זה דהא בדיעבד מעלוה"ש יוצא ידי מצות תק"ש, ועוד שמשמעות ד' האריז"ל שלאחר חצות מותר לישן משום שכבר נתעורר זעיר אנפין ע"י התקיעות דמיושב ומוסף וכו' יוצא דלאו "בזמן" התקיעות תליא מילתא (דהא גם לאחר חצות הוא זמן תק"ש) רק לאחר שתקעו במציאות מאז מותר לישן, ועוד דהא באמת מנהג רוב העולם שלא לישן כל היום, אף לא לאחר תק"ש, ויש קצת משמעות מלשון סידור היעב"ץ (ע' רפ"ה) כהמהרש"ג שכי' דאיסור שינה היינו בשעת תפלה ותקיעה, אבל אחר חצות התיר האר"י לישן]. ולענ"ד שהמהרש"ג לשיטתיה דס"ל בעלמא דעד נצה"ח נחשב עדיין לקצת לילה, ושזה הטעם שלכתחלה אסור לקיים מצוות שזמנם ביום קודם נצה"ח, אבל אנן כתבנו לפקפק על דבריו בס' ישראל והזמנים ח"א סוסי"א ובסי' מ"ו.

עוד מסתבר דלהסוברים בעלמא שמינין כל שעות היום (לגבי זמן קר"ש ותפלה וכו') בשעות שוות (דהיינו

שאמרינן שתמיד היום מתחיל משעה שישיית בבוקר ונמשכת עד שעה שישיית בערב, אלא שבחורף הלילה לוח מן היום ובקיץ היום לוח מן הלילה) דכמו כן הוא נמי לעניינינו וסגי תמיד שיקום בבוקר קודם שעה שישיית, ובאמת מצאתי ראיתי במנהגי מהרי"י (סוליצא, אות תס"ו) שדיקדק שכל בני הבית יקומו ברה"ה בבוקר קודם שעה 6 שמאז מתחיל היום לפי הזוה"ק.

דהנה למעלה הבאנו מס' מטה אפרים (סי' תקפ"ד ס"א) שיש לחנך את הקטנים בזה ושיש להקיצם לפני עלוה"ש, ואף שקטן אינו נענש בבי"ד של מעלה מ"מ יש עליהם פגם כשהן חוטאים וכמבואר בארוכה בדברינו בס' חינוך ישראל ח"א פרק א', מיהו אולי דמקודם שהגיעו לחינוך ואין להם דעת אי"צ לדקדק על כך משום שאין עליהם קטרוג, שאין בהם שום חטא ופשע, מיהו אולי שייך בו דין להענישו ח"ו על עוונות אבותיו וכדומה, מיהו אולי קפידא אינו דוקא משום הזכר עוונותיו, ואפילו צדיקים גמורים שנכתבים ונחתמים לאלתר לחיים צריכין לדקדק בכך וצ"ע, ובעיקר מה שכתב שיש לעזור את הישנים עיין בדברינו בסימן שלאחר זה מה שכתבנו בזה.

זמן עלוה"ש (להמקפידים מעלוה"ש)

ידוע שנחלקו הפוסקים בזמן עלוה"ש, והרבה שיטות יש בדבר כמבואר בדברינו בס' ישראל והזמנים (ח"א סי' א', ובהטבלאות ולוח הזמנים שבח"ג שם

(פ"א)) ומסתבר דלגבי מניעוד זמן הלכה, רק ענין סגולי, שייך מן עלוה"ש המאוחר יותר (הזמנים שם), ובמנהגי מהרי"י אורה ישע, אות תס"ח) היה מן הפני בית יקומו משינתם בו קודם שעה 6 [והיינו שמחשבים שעות היום ישע העיקר היום הוא משעה ו' בבוקר בערב, ומה שעלוה"ש מי הצאה"כ מתאחר היום לוח מן ו שצאה"כ מקדים בחורף ועלוה בחורף הלילה לוח מן ד

סימן קמ"ז

שאלה - אם צריכין לעזוב הבית הישנים עלות השחר (נצה"ו

אם מחוייב לעשות השתדי יר"ש שיתעורר קודם עי

תשובה - יש מקום ל שבעודו ישן שי

אין קפידא בזה, אבל הקדמונים נראה שישתדל לפני עלוה"ש (נצה"ח). ל

הקודם הבאנו מכמה פוסקים ו השתדלות שיתעורר בבוקר ימשיך שינתו לתוך היום, ואזי אחרים שיעוררוהו בזמן עלוה"ש כשמתנגד לכך) [והבאנו שכי' מסאטמאר זי"ע לעזור ב הישנים] מצד גמ"ח שכונפו,

(פ"א) ומסתבר דלגבי מניעה זה שאינו ענין הלכה, רק ענין סגולי, שיש להקל עד זמן עלוה"ש המאוחר יותר (ע' בלוח הזמנים שם), ובמנהגי מהרי"ו (שבסו"ס אור ישע, אות תס"ח) היה מדקדק שכל הבני בית יקומו משינתם ברו"ה בבוקר קודם שעה 6 [והיינו כהסוכרים שמחשבים שעות היום 'שעות שוות', דעיקר היום הוא משעה ו' בבוקר עד שעה י' בערב, ומה שעלוה"ש מקדים בקיץ וצאה"כ מתאחר היום לזה מן הלילה, ומה שצאה"כ מקדים בחורף ועלוה"ש מתאחר בחורף הלילה לזה מן היום].

סימן קמ"ז

שאלה - אם צריכין לעורר את בני הבית הישנים אחר זמן עלות השחר (נצה"ח).

אם מחוייב לעשות השתדלות מערב יו"ט שיתעורר קודם עלוה"ש.

תשובה - יש מקום לדון להקל שבעודו ישן שינת הלילה אין קפידא בזה, אבל מפוסקים הקדמונים נראה שישתדל להתעורר לפני עלוה"ש (נצה"ח). לעיל בסימן הקודם הבאנו מכמה פוסקים שיש לעשות השתדלות שיתעורר בבוקר אור, ולא 'משיך שינתו לתוך היום, ואולי מוטל על אחרים שיעורוהו בזמן עלוה"ש (אם לא כשמתנגד לכך) [והבאנו שכ"נ נהג מרן מסאטמאר זי"ע לעורר בעצמו את הישנים] מצד גמ"ח שבגופו, וע' שו"ת

קרוך לדוד (סי' י"ח) ובדברינו בשו"ת ויברך דוד, מיהו כמדומני דרובא דעלמא אין מדקדקין להשתדל לקום משינה באור היום, ולעורר את הבני בית הישנים (אף שמקפידין מאוד שלא לישן במשך היום), וראיתי לימוד זכות דיש לדמותו להא דקיי"ל בהל' סוכה דמי שהלך לישן בביתו חוץ לסוכה מחמת גשמים ופסקו הגשמים דאי"צ לעוררו (אלא שאם נתעורר מעצמו וכבר הוא לאחר עלוה"ש אז מחוייב הוא לעלות לסוכה) והכי נמי בזה, מיהו יש לדחות שאינו דומה לסוכה דהכא מה יועיל מה שמצינו לו היתר (על שאי"צ לעורר את הישן) סוף כל סוף דמיך מזליה והבן, וחמורה סכנתא מאיסורא, ועוד דשאני התם בסוכה משום דבעינן תשבו כעין תדורו.

והלום מצאתי בס' מטה יהודה (סוה"ס"י) שדן מכעין זה, ומהמשך דבריו יוצא שמספק"ל יותר דדילמא אפילו מי שנתעורר בבוקר אחר עלוה"ש שמא יהא רשאי לחזור ולישן מאחר שהוא עוד המשך משינת הלילה והתחיל בהיתר (דלא איברי לילה אלא לשינתא) אין לחוש לסוף השינה, אלא שעל זה מסיק דבשינה לא חשיב המשך אחד, מיהו למעשה סיים בזה"ל דכשעלה עלוה"ש יתגבר כארי ויקום ממטתו ולא יחזור לישן (ומכל שכן דשעה אחת היא התחלת ג' שעות הראשונות שבהם הקב"ה יושב ודן את העולם) יעו"ש, ונראה דלא בא אלא לאפוקי אם כבר נתעורר מעצמו לאחר עלוה"ש, אבל אין ראייה מדבריו שעל אחרים לעוררו קודם עלוה"ש, ולא שהוא

עצמו מחוייב לעשות השתדלות קודם שהולך לישן שיקום קודם עלוה"ש (כגון להזמין מי שיעוררוהו בבוקר אור, או לערוך מורה שעות המצלצל) [ולא כמי שטעה בזה], וכעין זה מביא בקונטרס פרי הכרם שאדמור"י באבוב לא הקפידו שבני ביתם יתעוררו לפנות בוקר, דדוקא לילך לישן ביום הוא הקפידא, לא להמשיך שינתו כשמאיר השחר, שו"ר כן בס' ועלהו לא יבול (אות שמ"ט-ש"ג) משם הגרשו"א ז"ל שפסק ואמר (בפשטות) שאין שום ענין לקום בראש השנה באשמורת הבוקר (אף לא לפני נצה"ח) כי זה המשך של שינת הלילה, ונסתייע משינה חוץ לסוכה בעת גשמים כנ"ל, וכעת נדפס ג"כ כן בס' הליכות שלמה (פי"ז הערה 33), מיהו גלענ"ד שהגם שיש ללמד זכות כן על שאינן מודקדקין בזה, אבל לא לבטל לגמרי ענין שנמצא בספרי קדמונים כמובא לעיל, וכבר כתבנו למעלה לפקפק על הדמיון לסוכה.

מיהו נראה דעכ"פ יש להקל מלעורר את הישנים עד זמן נץ החמה כיון שיש תרתי לטיבותא, שי"א שלעולם אי"צ לעורר את הישן, וי"א דכל הקפידא הוא רק מנצה"ח ואילך כנ"ל בדברינו בסימן הקודם.

← **עוד** מביא בס' ועלהו לא יבול שם משם הגרשו"א שמי שמרגיש עייפות ואינו יכול לכוון בתפלה עד שירדם קצת דשפיר דמי, ועליו לא נאמר דדמיך מזליה, דכל הקפידא הוא כשישן סתם ללא כל סיבה מוצדקת, ולפי זה כמו כן בבוקר אם מרגיש שאם יקום בבוקר אור ירדם

באמצע התפלה דלא יקום, עוד יש לומר דבכה"ג שכוננתו רצויה שיוכל לכוון בתפלה א"כ השינה הוא הכנה למצוה, והכנה למצוה נחשב כמצוה, ונחשב כאילו היה ער, וכעין זה נדפס כעת בשמו בס' הליכות שלמה (עמוד ה'), וצ"ע למעשה.

ועכ"פ בנוגע לעורר את הישן מסתמא יש מקום לומר דשו"א"ת עדיף, כל זמן שלא ביקשו בהדיא בערב שיעוררו ואגב פשוט שמי שאביו ביקש ממנו שיעוררו שיש לו לעשות כן וכמ"כ בספר חסידים (סי' של"ז) ובס' חיי"א (כלל ס"ז סי"א) ומסתבר דאף אם לא ציווהו אלא שידע שזה רצונו, שמקפיד על כך מדי שנה בשנה, אבל בלא"ה אסור לעורר אביו או אמו, ובפרט שלעיל בס' קי"ד הבאנו שיש שבכלל לא הקפידו על זה.

סימן קמ"ז-ב

שאלה - עד מתי יש למנוע מלישן במשך היום, ואם גם בביהשמו"ש נוהג המניעה, ומהו אחר חצות היום.

תשובה - סגנון דעלמא שכל היום אין לישן (ויש שהקפיד אף בביהשמו"ש) [ויש מקילין אחר חצות לאחר התפלה]. הנה פשטות לשון הרמ"א מורה שבכל היום אין לישן, וכן הוא מנהג העולם שמיד לאחר סעודת יו"ט חזורין ומתאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשים לומר תהלים, אבל המג"א מביא

מהאריז"ל שלאחר חצות היום מותר וקטעם משום שאז כבר נתעורר אנפין וכו' ע"י תקיעות שופר, וכן בפכה"ח מס' שולחן גבוה שהוא פנעצמו לישן אחר חצות, אבל לא חצות שאז המלך יושב על כסא דין, קצת בס' מט"י שכ' שלפי טעם הו משום שהוא זמן הדין יש להקל ב שסתמא הוא אחר חצות [וצ"ע בזה הדין הוא בג' שעות הראשונות של וכלפי הדין אין נפק"מ קודם חצו אחריו ולדברי המג"א (סי' תקפ"ב ו הדין הוא בג' שעות שניות, שפיר וכן הובאו דברי האריז"ל בסידור ה' (אשכול, ע' רפ"ח).

מיהו המטה אפרים (בסי' תקצ"ח באלף למטה) כ' על דברי הו הנ"ל שאין ראייה ממה שהאריז"ל הי שהלואי שיהיה ביכולתינו כמעשהו בהקיץ אחד מני אלף ממה מתקן בשינתו, אבל צ"ע שבס' הכוונות מובא משמיה דהאריז"ל י כן (פי' לאחרים) שמחצות ואילך לישן, וע' בס' כפה"ח (סקל"ו) שמי נצרך כל כך לשינה ביום ראשון ורצה להחמיר שלא לישן כלל הוא נכון, שיש מקום לומר שגם לפי ו יש ענין בזה כל זמן שלא נשלם ו דיום שני כמו שכ' בס' ש"ש, אנ כפה"ח נוטה דאף ביום א' שפי (ומשמע דאילו ביום ב' אין שו במניעה לפי דעת האריז"ל).

ולטעם האריז"ל הנ"ל (שלאחר כבר נתעורר ועיר אנפין ו